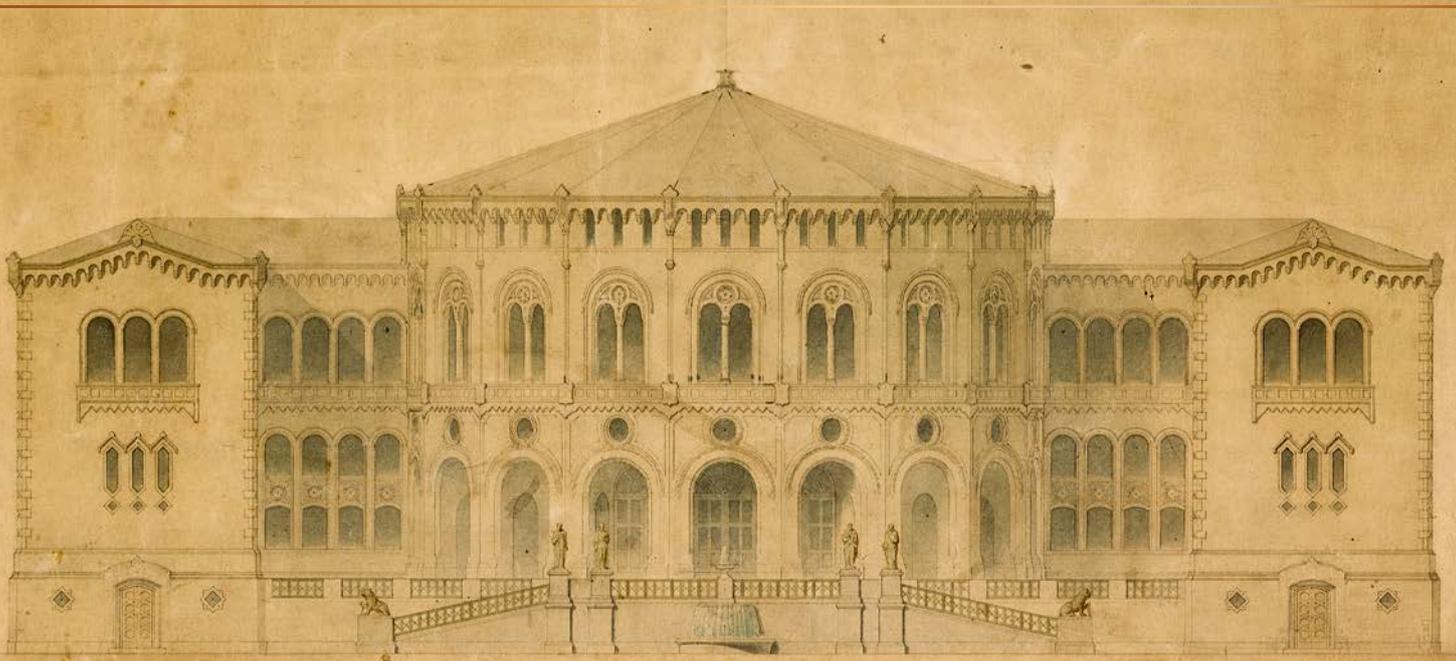

Stortinget

NASJONALMUSEET

STORTINGSBYGNINGEN 150 ÅR
TO ARKITEKTKONKURRANSER

Stortingets hus fyller 150 år

Da stortingsbygningen sto klar i 1866, var det etter mange tiår med heftig debatt om plassering og utforming. En arkitektkonkurranse ble utlyst for å avgjøre spørsmålet, og vinneren foreslo en ruvende bygning i nygotikk. Slik ble det jo ikke.

Stortinget vedtok isteden forslaget til den unge, svenske arkitekten Emil Victor Langlet. Forslaget hans var ualminnelig og vekket ikke bare begeistring. Men for flertallet var det et poeng at bygningen var særpreget, ikke en kopi av andre lands parlamenter eller monumentale bygninger. Den var en «Nutids-skabning» i tråd med det norske folkestyrets verdier – åpen, nøktern og i kontakt med folket. Stortingssalen var godt synlig fra utsiden med sin runde form, hvilende på en arkade av ni likeverdige innganger der folket kunne tre inn fra alle kanter av landet.

Det tok ikke mange tiår før Langlets stortingsbygning ble for liten. I takt med samfunnets og folkestyrets utvikling økte Stortingets behov for større og mer moderne lokaler. Det var duket for nok en heftig debatt om stortingsbygningen, og byggets spesielle utseende ble igjen et tema. Skulle man bygge om, eller rive og bygge nytt?

Det ble invitert til ny arkitektkonkurranse om stortingsbygningen i 1949. Det kom inn utallige forslag til løsninger – bygge oppover, legge til et tårn eller utvide med et tilbygg bak. Juryen samlet seg om det siste alternativet og anbefalte et forslag fra arkitekt Nils Holter. Denne gangen sa Stortinget seg enig. En storstilt ombygging av Langlets stortingsbygning ble igangsatt.

Når vi feirer stortingsbygningens 150 år feirer vi en vellykket forening av to arkitekter og to tidsepoker. «Det nye har inngått en lykkelig forening med det gamle», sa stortingspresident Nils Langhelle ved overtakelse av bygningen i 1959. Stortingsbygningen som riksmonument var tatt vare på ved at den fortsatt kunne benyttes til det den var bestemt til, uttalte Holter.

Stortingsbygningen har blitt til gjennom offentlig debatt og konkurranse, og dens utseende og plassering har bidratt til å forme hovedstaden. I dag er det ingen som lenger stiller spørsmål ved bygningens funksjon og betydning. Stortingsbygningen er selve symbolet på det norske folkestyret.

Olemic Thommessen

Demokrati og arkitektur

Da juryen for arkitektkonkurransen om en ny stortingsbygning lanserte vinnerparet Schirmer og von Hanno i 1856, var det gått 20 år siden de første forslagene til landets nye parlamentsbygning ble lagt frem og diskutert. Men fortsatt var det uenigheter om tomtevalg, og en intens offentlig arkitekturdebatt om konkurranseutkastene førte til at juryens innstilling måtte vike. Året etter vedtok Stortinget isteden å realisere det for sent innkomne forslaget til den unge svenske arkitekten Emil Langlet, og i 1866 sto bygningen ferdig. I dag, etter at 150 år er gått og vi på ny diskuterer lokalisering og symbolikk for demokratiets viktigste bygninger, får 1800-tallets arkitekturdebatt ny aktualitet: Hvilke bymessige plasseringer, arkitektoniske grep og stilmessige uttrykk beskriver det moderne norske demokratiet på best mulige måte?

I jubileumsåret viser Stortinget og Nasjonalmuseet to utstillinger. I Nasjonalmuseet ligger vekten på forhistorien og arkitektkonkurransen. Stortinget presenterer den realiserte arkitekturen og utvidelsene som arkitekt Nils Holter sto ansvarlig for på 1950-tallet. Sammen formidler de to utstillingene historien om 1800-tallets største byggesak og det viktigste symbolet for det moderne, demokratiske Norge.

Jeg vil rette en stor takk til Riksarkivet og Riksantikvaren for utlån av tegninger. Med disse og tegningene fra Nasjonalmuseets arkitektursamling, kan vi for første gang vise originale forarbeider og studier sammen med utvalgte konkurranseutkast. Takk til Stortinget, som tok initiativ til samarbeidet om de to utstillingene, tilhørende formidlingsprogram og denne katalogen. Til slutt vil jeg takke samarbeidspartner Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO) ved professor Mari Hvattum, som i 2014 inviterte Nasjonalmuseet med i forskningsprosjektet «The printed and the Built. Architecture and Debate in Modern Europe» og i studio-kurset «Arkitektur på utstilling» der stortingsbygningens forhistorie var tema.

Nina Berre

Avdelingsdirektør arkitektur, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design

Innhold

Stortinget kunne ha ligget her.....	9
<i>Kart over Christiania og ulike tomteplasseringer</i>	
Striden om stortingsbygningen.....	10
<i>av Mari Hvattum, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo</i>	
Den store utvidelsen – Fra Langlet til Holter	26
<i>av Jannike Wehn Hegnes, stortingsarkivet</i>	
Gavnlig kappestrid for nye ideer og nye krefter – Arkitektkonkurransene om stortingsbygningen	50
<i>av Birgitte Sauge, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design</i>	

Stortinget kunne ha ligget her

1. Grev Wedels plass. Utkast av Grosch 1836
2. Utbygging av Departementsgården, foreslått av regjeringen 1839
3. Glaciet mellom Norges Bank og Piperviksbakken
4. Motzfeldts eiendom (fra Akersgata mot Pilestredet)
5. Det nedbrente teaters tomt
6. Youngsløkken mellom Møllergata og Storgata (nåværende Youngstorget)
7. Studenterlunden. Utkast av Linstow 1841
8. Christiania torv/Universitetsbibliotekets tomt, utkast av Schirmer 1851
9. Artilleristalltomten, utkast av Schirmer og von Hanno 1853
10. Fru Grønnings løkke, foreslått 1846
11. Klingenberg løkke, anbefalt av regjeringen 1847. Utkast av Nebelong
12. Huseiertomten (nåværende Eidsvolls plass), utkast av Schirmer og von Hanno 1854
13. Slottsplassen. Privat forslag 1850
14. Tullinløkken, foreslått 1847
15. Ruseløkkbakken, «røverstaten Algier» (nåværende Victoria terrasse), foreslått 1854
16. Slottsparken ved Fredriksgate (Geografisk oppmåling). Anbefalt av Stortinget. Utkast av Schirmer og von Hanno til arkitektkonkurransen i 1856
17. Karl Johans gate (Stortingets nåværende plassering). Konkurranseutkast fra 1856, samt Langlets og Hansens utkast

Foto: Statens kartverk

Striden om stortingsbygningen

Mari Hvattum, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo

Offentlige bygninger oppføres sjelden uten strid. De årelange dragkampene om Munch-museet, Regjeringskvartalet og Nasjonalmuseet er ferske påminnelser om det. Slike saker minner oss dessuten om at arkitekturdebatter ikke bare handler om arkitektur, men om nasjonsbygging, byutvikling, politikk og symbolikk. Det gjelder ikke minst striden om den norske stortingsbygningen.

Stortingsbygningen har vært debattert i flere omganger. Den første runden varte i tretti år, fra 1836 til bygningen stod ferdig i 1866, og må sies å være Norges første store, offentlige arkitekturdebatt. Striden stod om hvor stortingsbygningen skulle ligge og hvordan den skulle se ut, men enda mer handlet det om hvordan et moderne, demokratisk Norge skulle manifesteres, i bygget form. Landets fremste bidro: politikere som Frederik Stang, Anton Martin Schweigaard, Ole Gabriel Ueland og Johan Sverdrup; kunstnere som Johan Sebastian Welhaven, Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson og Åsmund Olavsson Vinje; intellektuelle som Peter Andreas Munch, Ludvig Kristensen Daa og Paul Botten-Hansen. De gjorde debatten om stortingsbygningen til en refleksjon over tradisjon

og framskritt, historie og modernitet, men også til en oppvisning i politisk hestehandel og medie-manipulasjon, sjikane og skamros, polemikk og finslipt satire. Lest i ettertid er debatten en thriller, komplett med helter og skurker og med en fin blanding opportuniste og idealisme.¹

Historien begynner i 1836, da regjeringen la fram sitt første forslag til en ny stortingsbygning. Siden 1814 hadde Stortinget vært samlet i Katedralskolens festsal i Kvadraturen. Charles Stanleys vakre sal var imidlertid i minste laget, og da antallet representanter økte utover 1830-tallet, ble det faretruende trangt. Ved Stortinget i 1836 la statsråd Christian Bretteville fram arkitekt Christian Heinrich Groschs prosjekt for en ny stortingsbygning ved Akershus festning, sammen med et forslag om bevilgning.

Det ble ikke noen bevilgning i 1836; stortingsmennene var engstelige for å virke råflotte på egne vegne. Men regjeringen ga seg ikke. I årene mellom 1836 og 1854 la de fram flere prosjekter på enda flere tomter, bl.a. Hans Ditlev Franciscus Linstows prosjekt i Studenterlunden i 1841, Heinrich Ernst Schirmers prosjekt på Christiania Torv i 1851,

Johan Henrik Nebelongs prosjekt på Klingenberg fra ukjent år, og en rekke prosjekter av Schirmer og Wilhelm von Hanno på ymse tomter. I 1854 vedtok Stortinget at bygningen skulle ligge i Slottsparkens nedre del. Regjeringen omgjorde imidlertid vedtaket samme høst og kjøpte i stedet en tomt ved Prestegata/Karl Johans gate – en inngripen som forårsaket mye rabalder og fikk Johan Sverdrup til å beskyldte regjeringen for å handle grunnlovsstridig. Begge tomtene ble stilt til disposisjon da regjeringen utlyste en åpen arkitektkonkurranse for stortingsbygningen i 1856.

Kvadratur eller kløvermark?

Christiania på 1830-tallet var en kompakt liten by, konsentrert i Kvadraturen. Med anleggelsen av Slottet og Universitetet ble sentrum langsomt forskjøvet vestover. Ekspansjonen foregikk ikke uten debatt. Welhaven, for eksempel, var kritisk. «Christiania er en Søstad, og en Delphin skal ikke tragte efter at boltre sig i en Kløvermark» skrev han i 1837.² Stortingsbygningen var en viktig brikke i puslespillet. Skulle denne viktige offentlige

institusjonen brukes til å gi ny verdighet til det gamle bysentrum, eller skulle den tjene som pilot for videre utbygging mot vest? Mange av stortingsmennene holdt på kvadraturen, og mente det ville bli for langt å gå helt ut til Slottsparken. Andre så fordelene av å holde en viss avstand til byen. Ueland med flere syntes stortingsbygningen fortjente en verdig isolasjon, på trygg avstand fra «Byens Tummel».³ En engasjert innsender til Rigestidende i 1854 foreslo å legge Stortinget midt i slummen på Ruseløkken for å rydde opp i en av byens mest belastede forsteder, mens en anonym Morgenbladskribent ville legge stortingsbygningen sammen med en regjeringsbygning på Slottshøyden, som et «Christianias Akropolis».⁴ Der ville bygningen få en verdig beliggenhet, mente han, og dessuten markere Stortingets og Regjeringens lovfestede likeverdighet.

Maktfordelingsprinsippet var i det hele tatt et viktig motiv i lokaliseringsdebatten. Jevnbyrdigheten mellom storting, regjering og Høyesterett skulle markeres, ikke bare som politisk prinsipp, men som romlig virkelighet. «Den udøvende og den lovgivende Magt ere sideordnede Statsmagter; Forestillingen herom vilde blive end mere levende

hos Folket, naar ogsaa de ydre Symboler paa disse Magter kom til at ligge tæt ved hinanden» skrev en innsender.⁵ Det var dette poenget Ibsen slo mynt på i prologen til grunnsteinsnedleggelsen i 1861, der han priste måten Slottet og Stortinget «Seer hinanden ind i Øjne» fra hver sin side av Studenterlunden. Slike symbolske hensyn veide tungt i debatten.

«En værdig Folke-Hall»

Om stortingsbygningens plassering fordret monumentalitet og verdighet, gjaldt det samme for bygningen selv. Oppgaven var å skape en bygning som «ved sit Ydre og sin hele Anordning blev et virkelig monumentalt Bygværk, værdigt sin Bestemmelse som Nationalrepræsentationens Hjem og som Vidnesbyrd om Folkets Kultur» skrev en regjeringsoppnevnt kommisjon i 1857.⁶ Stortingsbygningen skulle altså ikke bare være en funksjonell ramme omkring forhandlingene, men uttrykke selve Norges demokratiske konstitusjon. Men hvordan gjorde man det? Det var det store spørsmålet, hissigt diskutert gjennom tiår.

På 1800-tallet var arkitektur alltid og nødvendigvis forankret i historien. Byggeoppgaver ble løst ved å se til lignende bygninger fra andre steder og andre tider, og omarbeide historiske stiluttrykk til samtidens behov. Praksisen kritiseres ofte for «stilforvirring», men var slett ikke forvirret – snarere styrt av ønsket om å gjøre arkitekturen forståelig og gjenkjennelig. For en stortingsbygning var det imidlertid få opplagte forbilder. Verken det britiske parlamentets overdådige nygotikk eller Capitol Hills monumentale nyklassisisme syntes riktig for norske forhold, og de fleste europeiske nasjonalforsamlinger holdt til i eldre bygninger som opprinnelig var bygget for andre formål. Stortingsbygningen utløste dermed en storstilt jakt på et arkitekturuttrykk – en stil – som kunne passe for en moderne nasjonalforsamling. Forslagene var mange, fra Grosch og Linstows monumentale klassisme på 1830- og 1840-tallet til Schirmers utkast i nordeuropeisk middelalderstil fra tidlig 1850-tall. Arkitektkonkurransen i 1856 ble en oppvisning i stilvariasjon og spente fra fargerik rundbuestil til overdådig nybarokk. Juryen med Welhaven i spissen mislikte de fleste prosjektene og mente de framsto som «fremmede». De utropte Schirmer og von Hannos utkast på Karl Johan som

vinner: en gotisk teglbygning med et høyt tårn. Den gotiske stilen «er fremstaaet af et Samfundsliv, der ligger til Grund for vore nuværende Statsformer», proklamerte juryen. Med sine assosiasjoner til frie, nordeuropeiske bystater fra middelalderen var Schirmer og von Hannos gotikk «i Overeenstemmelse med en nordisk Himmelegns Væsen og Betingelser».7

Konkurransen satte i gang debatt både i pressen og i Stortinget. Byskriver og jurymedlem Jørgen Henrik Rye mente vinnerutkastet lignet en kirke, og fikk medhold helt opp i kongehuset. Morgenbladet syntes prosjektet i og for seg var flott, men at det var fremmed for det norske stortings «idé». Middelalderstilen passet ikke «til en saa moderne, saa lys og fri Indretning som den norske Folkerepræsentation», mente de. Om det var én bygning som skulle ha moderne stil – et «Nutids-Præg» – så var det den norske stortingsbygningen.8 Den mest drepene kritikken kom fra den unge Bjørnstjerne Bjørnson i tre lange avisartikler publisert rett før Stortinget skulle behandle saken i august 1857. Schirmer og von Hannos prosjekt var preget av tysk tungsinn og var følgelig uforenelig med norsk lynne, skrev Bjørnson. «Slig Stil i alt for

tydsk Aand [vil] være os modbydelig ... Storthingsmændene vil ikke kunde føle sig hjemme i den, vi andre heller ikke.»9

Bjørnson var ikke bare ute etter å kritisere Schirmer og von Hannos gotikk, men også å løfte fram en ny aktør i saken. Den svenske arkitekten Emil Victor Langlet hadde ikke rukket konkurransefristen, men våren 1857 leverte han allikevel et prosjekt som ble utstilt på Børsen sammen med de andre. Juryen avfeide det som karakterløst, men andre – deriblant Bjørnson, som kjente til Langlet gjennom felles venner – fattet interesse for prosjektet. Langlets første utkast var holdt i en litt ubestemmelig rundbuestil med en stor rotunde mot Karl Johan. Det hadde ingen opplagte historiske forbilder, men kunne i hvert fall ikke beskyldes for å være tysk. Langsomt, men sikkert klarte Bjørnson og hans krets å snakke Langlets prosjekt opp som et reelt alternativ. Under stortingsdebatten den 15. og 17. august 1857 rykket Langlet opp som favoritt, og etter en kort komitéutredning ble hans utkast vedtatt den 7. oktober 1857, mot 38 stemmer.

Debatten roet seg ikke etter vedtaket. Samtidig som Langlet begynte prosjekteringen for alvor, begynte

politikerne å uroe seg både for bygningen og for arkitekten. Langlet hadde jo aldri «opført endog det allermindeste Huus», påpekte en bekymret stortingsrepresentant.10 Da den unge arkitekten i tillegg viste seg å være særdeles lite lydhør for bygningskommisjonens innspill, fikk regjeringen nok. Høsten 1858 kontaktet de den erfarne arkitekten Christian Hansen ved Kunstakademiet i København. Tegningene som Hansen leverte i november 1859, viste en nyklassisk bygning, stram og sober, men kanskje litt anonym. Både Hansens og Langlets prosjekter ble stilt ut på Universitetet til offentlig beskuelse. Nå ble det virkelig fart på debatten. Morgenbladet, Illustreret Nyhedsblad og Den norske Rigstidende tok parti for Hansen og kritiserte Langlets prosjekt som «et phosporistisk Phantasiefoster» som satte baksiden fram og brøt alle kunstens hevdvunne lover.11 Mer radikale aviser som Christiania-Posten og Aftenbladet forsvarte Langlet og kritiserte Hansens tørre «Kaserne-Stil». Ukvemsord og fornærmelser haglet i anonyme avisinnlegg; sjelden er vel arkitektur blitt mer heftig debattert i norsk offentlighet.

Også på Stortinget gikk det hett for seg. Mens konservative politikere som Frederik Stang forsvarte Hansen, holdt Uelands bondefløy og de radikale kretsene omkring Sverdrup på Langlet. At regjeringen hadde henvendt seg til Hansen på tross av at Stortinget hadde vedtatt Langlets prosjekt, ble tolket som forakt for Stortinget. Å stemme for Langlet syntes i visse kretser ensbetydende med å forsvare Stortingets uavhengighet. Den norske Rigstidende oppsummerte det slik: «Sagen var ophøiet til et politisk Spørgsmaal, i hvilken den 'liberale' Falanx flottede sig om Hr. Langlet og hans Bygning som et politisk Princip, Principet om Stortingets Beslutnings Ufravigelighed, medens det Hansenske Udkast betragtedes som en Affødning af Regjeringens Opsætsighed mod den bevilgende Statsmagt.»12 Men det var også andre argumenter ute og gikk. Langlets ukonvensjonelle arkitektur falt i smak hos nasjonalsinnede politikere, ikke fordi den var «norsk» – det var den vitterlig ikke – men fordi den ikke knyttet an til velkjente kulturhistoriske epoker som antikkens Hellas eller middelalderens Tyskland. Hør bare Sverdrups forsvarstale for Langlet i stortingsdebatten i 1860:

Det er sagt, at man intet Forbillede har, hverken i ældre eller nyere Bygninger af anerkjendt Værd; det vil imidlertid være beklageligt, om en Bygning ikke skulde anerkjendes som et Kunstværk med mindre den var anerkjendt før, derved vilde al Kunstudvikling standses, og vi maatte gjøres til Kopister Allesammen. ... Dernæst har forrige Thing sagt, at [Langlets bygning] er tiltalende ved sit Ydre, og naar alt dette er saa, da er det ligegyldigt om der er Forbilleder at paavise eller ikke. Er Bygningen virkelig smuk, saa er det jo en Fordeel ved den, at den ikke har noget Forbillede i andre Lande, og det er en stor Fortjeneste for Arkitekten og en stor Behagelighed for os, at den ikke er simpel Kopi af en eller annen storartet Bygning i andre Lande, men at vi have noget eiendommeligt for os alene.

Sverdrups tale gjorde susen. Ved avstemningen på ettermiddagen den 18. mai 1860 ble Langlets prosjekt nok en gang vedtatt, med 59 mot 47 stemmer.

«...ei Hvermands Sag»

Stortingsbyggningsdebatten utspilte seg for over 150 år siden, men parallellene til vår egen tid er slående. Et viktig tema både nå og da er spørsmålet om meningsberettigelse: Hvem er kvalifisert til å dømme i smakssaker? Da som nå eksisterte det en liten gruppe «Smagsmænd» som så seg selv som den meningsberettigede elite. Og da som nå ble denne eliten uopphørlig kritisert og mistrodd av selvbestaltede representanter for «folket». Bjørnson var en av de sistnevnte. I sine Morgenbladartikler i 1857 gikk han rett i strupen på «Autoritetene», representert ved Welhaven. Bjørnson kritiserte elitens smaksdommere og presenterte Langlet som «folkets mann», en underdog, holdt nede av eliten. At Langlet var en svensk aristokrat, utdannet ved den prestisjetunge École des Beaux Arts i Paris, hindret ikke Bjørnson å tildele ham rollen som misforstått geni. Argumentasjonen skulle vise seg å være ytterst effektiv, og i de senere stortingsdebattene ble Langlet hyllet som en folkelig motpol til etablerte autoriteter. Stortingsrepresentant Rolf Olsen var typisk i så måte. Under stortingsdebatten i 1860 beklaget Olsen at «Autoriteten alltid skal have saa stor Vegt

i vort Land, i vore Forholde, navnlig i Kunstsager». Selv hadde ikke Olsen synderlig respekt for autoriteter. «Jeg maa forøvrigt erkjende, at jeg ikke har stor Tro paa den Arkitekts Storhed», uttalte han om Christian Hansen, «thi hvad der staaer i et Konversationslexikon har ikke for mig nogen Betydning».¹³ Olsen ville følge sin egen smak, ikke autoritetenes, en holdning som falt i god jord blant de radikale fløyene på Stortinget.

Sverdrup-kretsens elitekritikk ble for øvrig godt hjulpet av eliten selv, gjennom en rekke temmelig arrogante utspill. Juristen og departementsmannen Emil Tidemand – broren til maleren Adolph – tok kaka i så måte. Under initialene m. – o. skrev han flere titalls artikler i Morgenbladet der han analyserte Langlets og Hansens prosjekter utførlig, i sistnevntes favør. De spissfindige og langdryge analysene utgjorde rene utmattelsesstrategien, der leseren ble bombardert med så ugjennomtrentelig fagterminologi at hun eller han ga seg over til autoritetenes dom. Tidemand var da også tydelig på hvem han syntes burde bestemme i slike saker: «Et Kunstværks Bedømmelse er ei Hvermands Sag», fastslo han, og lurte på hvordan det skulle gå dersom «Peers og Paals Formening» skulle legges

til grunn.¹⁴ Etter den videre debatten å dømme virket Tidemands utilslørte elitisme mot sin hensikt. Vinje, for eksempel, kommenterte det hele med karakteristisk skråblikk. Han var glad han ikke var en «Kunstkjennare af det Slaget» skrev han, men i stedet kunne glede seg over Langlets vakre stortingssal uten tyngende sakkunnskap.¹⁵

Et annet karakteristisk trekk ved debatten er en utpreget skepsis til luksus og prakt – like gjennomgående som den er særnorsk. Som vi så, holdt Stortinget i årevis til i kummerlig trengsel fordi man ikke ville bli beskyldt for å ødsle penger på eget lokale. Særlig Ueland var en ihuga nøysomhetsforkjemper. Det er bedre at Stortinget beundres for å ha utrettet mye i et dårlig lokale, enn at det klandres for intet å ha utrettet i et praktfullt lokale, mente han og stemte, ikke overraskende, mot enhver bevilgning.¹⁶ Prakt måtte unngås for enhver pris: «Pragtsyge» og «Byggelyst» var smittsomme tilbøyeligheter, og Stortinget måtte signalisere nøysomhet. Selv etter hvert som behovet for nybygg ble påtrengende, argumenterte nøysomhetsforkjemperne for å bygge så enkelt som mulig. «Lad os faa en tarvelig, solid, men hensigtsmæssig Stortingsbygning, afpasset efter vore Lokale Forholde

og pekuniære Resurser» uttalte lensmann Peder Strand Rygh under stortingsdebatten i 1857.

Noen mente imidlertid at nøysomheten gikk for vidt. Om man først skal bygge en stortingsbygning, må den i det minste ha et visst *preg*, sa stortingspresident Georg Harbitz i 1851, og slo et slag for Schirmers gotiske prosjekt på Christiania Torv, presentert ved samme storting. Peter Andreas Munch på sin side mente at en praktfull stortingsbygning ville gi stortingsrepresentantene mer selvtilit overfor de mer verdensvante regjeringsmedlemmene. Munch var en av de få som tok til orde for prakt – en høyst utypisk posisjon i norsk debatt, både da og nå.

Nøysomhetsidealet var først og fremst et moralsk ideal, men hadde direkte arkitektoniske implikasjoner. Forkjemperne for Christian Hansen appellerte til dette idealet. Om kritikerne mislikte Hansens tørre «Kaserne-Stil», vendte tilhengerne det til noe positivt. Hansens prosjekt var edelt og enkelt, hevdet de, nettopp hva Norge trengte. Hva som ble regnet som tarvelig eller prangende, varierte imidlertid over tid. I 1857 var det Langlets prosjekt som ble rost for sin edle enkelhet, mens

Schirmer og von Hannos gotikk ble kalt ekstravagant. I omkampen mellom Langlet og Hansen i 1860, derimot, ble Langlets bygning kritisert som overdådig og «umodent barok». Alt er relativt – også i arkitekturen.

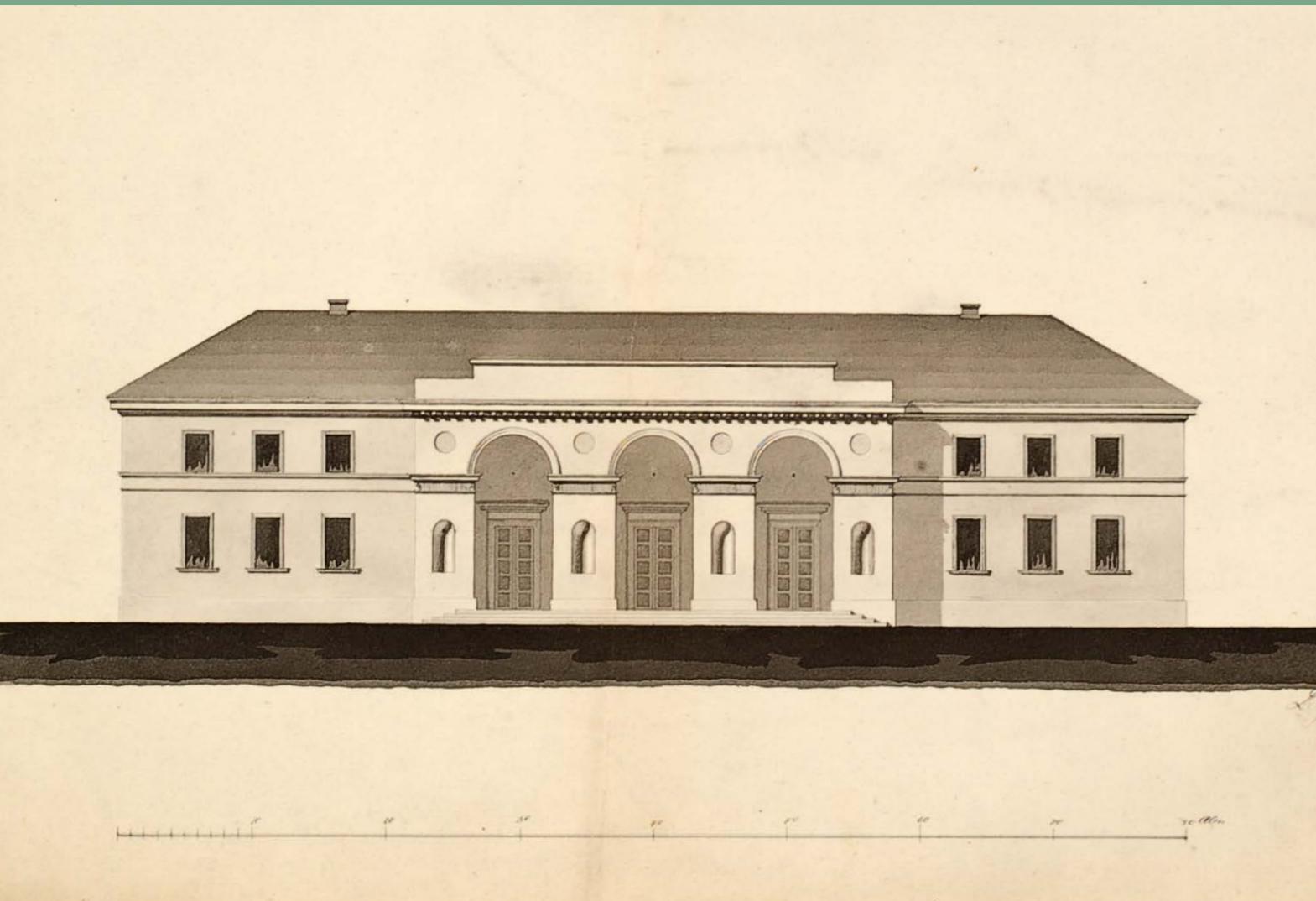
Formet gjennom forhandling

Debatten om stortingsbygningen foregikk i aviser og tidsskrifter, på kafeer og «restaurasjoner», i foreningslivet og i stortingssalen. Saken genererte hundrevis av avisinnlegg, debattreferater, brev og polemikker, og varte i flere tiår. Mens dagens arkitekturdebatter sjelden når utover kulturspaltene, fylte stortingsbyggningsdebatten forsiden på norske og utenlandske aviser i en årrekke. Det er rent så man kan bli misunnelig: Når så man sist arkitektur debattert på forsiden av Morgenbladet i ukesvis i strekk? For all sin skepsis til prakt, hadde 1800-tallet en dyp forståelse av arkitekturens betydning i det offentlige rom. Det er en av de tingene vi kan lære av denne debatten: at offentlige bygninger faktisk spiller en rolle, og at de må diskuteres og forhandles fram gjennom offentlig

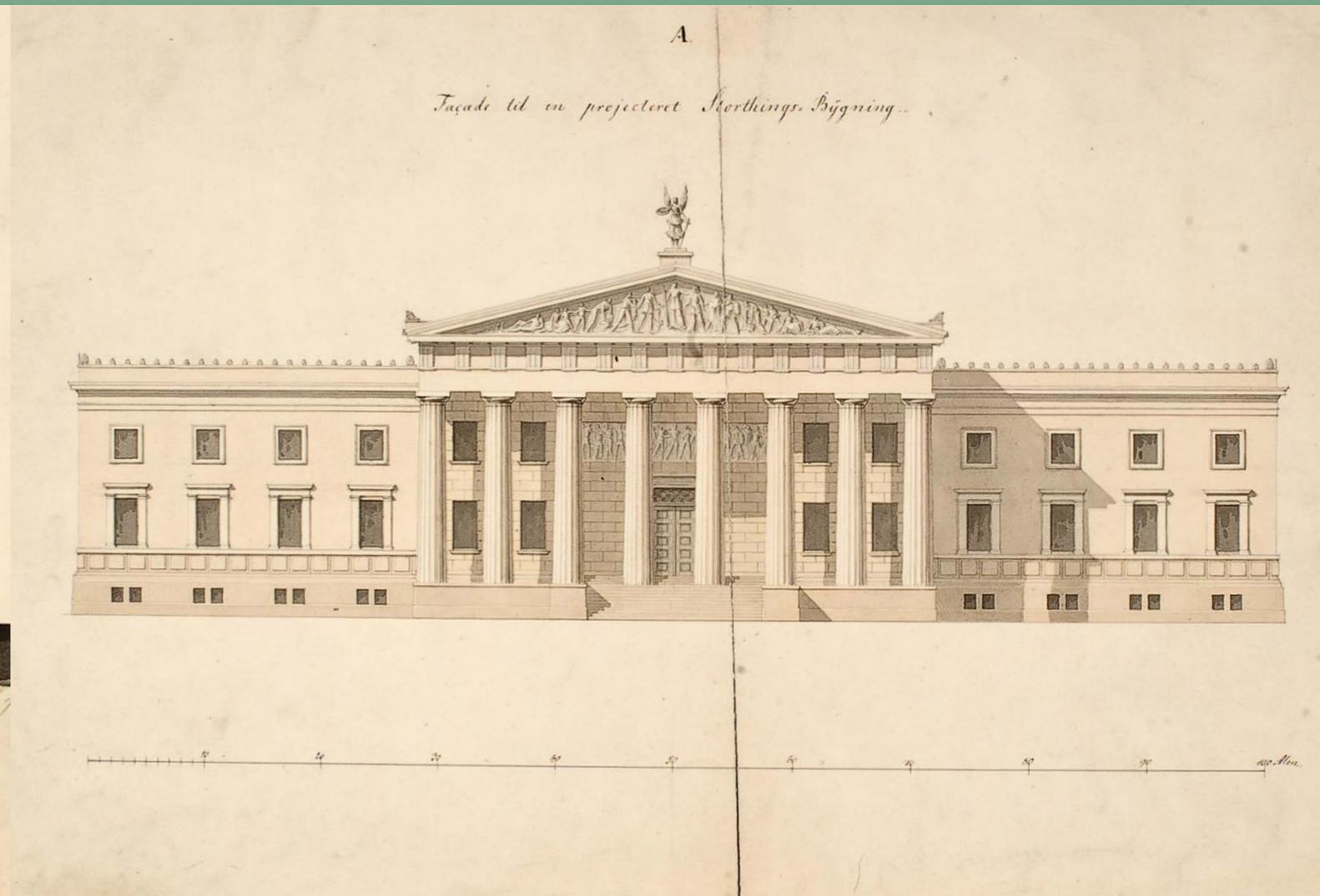
ordskifte. Sånn sett er både debatten og bygningen som den resulterte i hyperaktuelle. Offentlige bygninger er – og bør være – produkter av offentlig strid og forhandling. Stortingsbygningen er vårt beste eksempel på nettopp det.

Noter

- ¹ *For en presentasjon av debatten, se Mari Hvattum (red.), Debatten om Stortingsbygningen 1836–1866, Oslo: Pax 2016.*
- ² *Welhaven, «Vaterland» Den Constitutionelle 27. juli 1837.*
- ³ *Ueland i stortingsdebatten 15. august 1857.*
- ⁴ *N.N., «Hvor bør den paatenkte Storthingsbygning opføres?» Den norske Rigstidende 30. august 1854, og N.N., «Tomt til Departements- og Storthingslokale», Morgenbladet 23. august 1854.*
- ⁵ *N.N., Morgenbladet 23. august 1854.*
- ⁶ *Sitert i Frederik Stang m.fl., «Indstilling fra den angaaende Storthingsbygningen nedsatte Komitee dateret 9de Mai 1860». Stortingsforhandlinger 1860, 7. del, Indst. nr. 137.*
- ⁷ *Welhaven m.fl., «Betænkning». Stortingsforhandlinger 1857, 3. del, S. nr. 54.*
- ⁸ *N.N. «En ny Storthingsbygning» II, Morgenbladet 22. mai 1857.*
- ⁹ *Bjørnson, «Nogle Bemærkninger i Anledning af den paatenkte Storthingsbygning» II, Morgenbladet 9. august 1857.*
- ¹⁰ *John Collett Elieson i stortingsdebatten 17. august 1857.*
- ¹¹ *N.N., Den norske Rigstidende, 15. mai 1860.*
- ¹² *N.N., Den norske Rigstidende 14. juni 1860.*
- ¹³ *Olsen i stortingsdebatten 18. mai 1860.*
- ¹⁴ *Tidemand, «Storthingsbygningssagen vedkommende» II, Morgenbladet 16. mai 1860.*
- ¹⁵ *Vinje, «Det nye Storthingshuset», Dølen 4. mars 1866.*
- ¹⁶ *Ueland i stortingsdebatten 5. september 1851, gjengitt i Morgenbladet 6. september 1851. Ueland gjentok utsagnet flere ganger med litt ulik ordlyd.*

Christian Heinrich Grosch, prosjekt for en stortingsbygning ved Akershus festning, 1836. Riksarkivet NRA Fid 115-5.

Hans Ditlev Franciscus Linstow, prosjekt for stortingsbygning i Studenterhunden, 1841. Riksarkivet NRA Fid 117-A.

Den store utvidelsen

Fra Langlet til Holter

Jannike Wehn Hegnes, stortingsarkivet

V el 80 år etter at stortingsbygningen stod ferdig i 1866, var misnøyen med plassmangel og arbeidsforhold så stor at en ny arkitektkonkurranse tvang seg frem. Både før og etter utlysningen i 1949 skapte konkurransen engasjert og tidvis opphetet offentlig debatt. Stridens kjerne var som på 1800-tallet bygningens funksjon som symbol på det moderne, demokratiske Norge. Måtte Stortinget finne et nytt hjem? Eller kunne tradisjon og fremskritt forenes i Langlets bygg?

«Stortingsmennene er misfornøiet med stortingsbygningen»

Allerede få år etter at stortingsbygningen stod ferdig, var det klart at bygget ikke kunne dekke de fremtidige plassbehovene. Bygningen rommet også Riksarkivet, Statsrevisjonen, Den topografiske oppmåling og Kanaldirektøren. I tillegg kom private boliger til vaktmestere, bud, fyrbøter og kontorsjef.¹ Selv da de eksterne virksomhetene

flyttet ut og privatboligene ble avviklet, kunne ikke det stadig økende plassbehovet dekkes.

Arbeidsmengde, administrasjon og antall representanter hadde økt kraftig siden bygget ble tatt i bruk. De folkevalgte var 111 ved innflyttingen, mot 150 i 1921. Plassen i stortingssalen ble knapp, representantene klaget over at det var fysisk vanskelig å passere hverandre. Den tunge luften i stortingssalen var forsøkt bedret med nytt ventilasjonsanlegg, men ifølge stortingspresident C. J. Hambro (H) gjorde det bare vondt verre for representantene som satt nærmest den kalde luftstrømmen. De ble sterkt plaget av gikt i forskjellige former, opplyste han.² Det var likevel behovet for arbeidsrom som opptok representantene mest. Det var få forunt å ha en egen arbeidsplass.

I mellomkrigsårene var situasjonen i ferd med å bli uholdbar. Da Stortinget behandlet en sak om vedlikeholdet av bygningen i 1931, beskrev representantene tilværelsen som kummerlig og husmannsaktig. Aftenposten oppsummerte debatten under overskriften «Stortingsmennene er misfornøiet med stortingsbygningen».³

Saken var et stadig tilbakevendende tema i 1930-årene. I pressen gikk en debatt om hvor i byen en ny stortingsbygning burde plasseres. Kunne plassproblemene løses i den eksisterende bygningen, eller måtte det bygges nytt? Før spørsmålene hadde fått svar, satte krigen en stopper for videre planer.

Ombygging vedtas

Etter krigen, i 1946, la Stortingets presidentskap frem et utkast til ominnredninger og ombygging av stortingsbygningen. Saken ble sett i lys av gjenreisningen og boligmangelen. Det var full enighet blant representantene om at noe måtte gjøres, men når ville det være rimelig å gå i gang med et omfattende arbeid? Var det riktig av Stortinget å bevilge penger til eget bygg når situasjonen var så vanskelig rundt om i landet? Presidentskapets utkast var tegnet av Riksarkitekten og viste en utvidelse av stortingssalen, overbygging av det åpne gårdsrommet, og et tilbygg på tre etasjer i Akersgata. Det nye bygget skulle videreføre stilen i den gamle bygningen.

Debatten i Stortinget viste at spørsmålet handlet om mer enn de praktiske arbeidsvilkårene. Parlamentsbygningens utforming var også tett forbundet med det nasjonale selvbildet. «For folkets fremtreden, for vår nasjonale fasade er det ikke helt uten betydning å ha en parlamentsbygning som gjør inntrykk av at den er beregnet på at det skal gjøres et effektivt og raskt arbeid under de beste arbeidsforhold», argumenterte Hambro. Han ønsket ikke å utsette den sterkt tiltrengte opprustningen ytterligere. Det norske storting hadde trolig den dårligste parlamentsbygning i Europa, hevdet han. Dette kunne ikke lenger vente, selv om det ideelle på sikt nok ville være en «helt ny stortingsbygning innrettet etter tidens krav».⁴

Andre mente at forslaget fra Riksarkitekten var for beskjedent og kortsiktig. Ombyggingen ville gi 45 nye arbeidsrom, men 80–90 representanter ville fortsatt ikke få noen egen arbeidsplass. Norge ville fortsatt ha den «slettest utstyrte» parlamentsbygningen i Europa, ble det påstått.

Til tross for motforestillingene fikk presidentskapet bred støtte. Riksarkitektens plan ble vedtatt

mot ti stemmer. Av hensyn til gjenreisningen ble det besluttet at byggearbeidet skulle vente til 1947 eller 1948.

«Hvorfor ikke rive Stortinget?»

Da de konkrete byggeplanene ble lagt frem for stortingsrepresentanter og presse 28. mai 1948, var de opprinnelige utkastene radikalt endret. Under presentasjonen i Eidsvollsgalleriet viste Riksarkitekten en modell og lysbilder av et tilbygg på sju etasjer i Akersgata.⁵ Øverst i bygget lå en tilbaketrukket etasje med leiligheter til presidentene og til oldfrue.⁶ Forslaget ga langt mer plass enn de første skissene, flere grupperom og komiterom, større leseværelse og flere presserom. Og ikke minst, alle representanter skulle få et eget kontor.

Også det arkitektoniske uttrykket var totalt endret. Tilbygget skulle ikke utføres som en stilkopi, slik tegningen fra 1946 hadde lagt opp til. Riksarkitekten forklarte at målet om å imitere 1860-årenes arkitektur var forlatt. En ren og moderne fasade

skulle prege tilbygget.

Det var ikke bare representantene som var misfornøyd med arbeidsvilkårene i stortingsbygningen. Lederen av Stortingets presselosje la lite imellom da han i et brev til presidentskapet gav uttrykk for betydningen av å følge opp planene om bedre arbeidsforhold for pressen. Stortinget ble «skydd» av journalister flest. Alle aviser hadde erfaring med hvor vanskelig det var å få overtalt folk til å ta stillingen i Stortinget. Journalistene hadde en «en panisk skrekk» for å bli flyttet over fra et annet felt i journalistikken. Plasseringen inne i stortingssalen skapte særlige problemer: «De sitter så ubekvent som overhodet mulig.» Flere hadde fått «yrkesnevroser» og måttet slutte som journalister, ble det hevdet.⁷

Til tross for at både representanter og journalister i stor grad lå an til å få oppfylt sine ønsker, var mottagelsen av forslaget lite hjertelig. Både størrelsen på bygget og den moderne fasaden skapte sterke reaksjoner. «Planene for tilbygging av stortingsbygningen er offentliggjort. Men lenger bør de heller ikke komme», skrev Aftenposten.

«Det konglomerat som foreligger som utkast i dag vil vi forhåpentligvis bli forskånet for å se realisert midt i byens mest representative sentrumsstrøk. Oslo er arkitektonisk sett så svakt utrustet allerede at det ikke tåler et slik sjokk-anlegg attåt alt det andre.»

Arbeiderbevegelsens magasin Aktuelt sluttet seg til og beskrev tilbygget som en sjuetasjes koloss. «Nå skal en annen side av sentrum ødelegges (...).» Ikke bare ville tilbygget passe dårlig inn i bybildet, stortingsbygningen som symbolsk uttrykk for nasjonen stod på spill: «Liten og forsiktig, men allikevel med en viss holdning, er bygningen i grunnen et godt sinnbilde på den norske stat.»

«Hvorfor ikke rive Stortinget?» dristet Dagbladet seg til å spørre, og beskrev planene som «en litt vond blanding av gammelt og nytt». ⁸

Da det kom til stykket, ønsket ikke engang Stortinget selv å se planene realisert. Forslaget ble lagt bort, og det presidentskapet som et par år tidligere hadde vært skeptisk til en arkitektkonkurranse, gikk nå inn for nettopp en slik løsning. De

sterke reaksjonene i pressen, sammen med bygningens representative karakter og fremtredende plass i bybildet, ble gitt som begrunnelse. Den 3. juli 1948 vedtok et enstemmig Storting å lyse ut arkitektkonkurransen.

Arkitektkonkurransen av 1949

«Det norske Storting innbyr herved norske arkitekter til å delta i arkitektkonkurranse om utnyttelsen av og tilbygg til den nåværende Stortingsbygning», stod det å lese i de store avisene 3. mars 1949. Programmet kunne hentes hos Riksarkitekten fra 7. mars, mot et depositum på ti kroner. Bak programmet stod en jury sammensatt etter forslag fra Norske Arkitekters Landsforbund og Stortingets byggekomite.

På 1800-tallet hadde regjeringen vært pådriver for å få på plass en stortingsbygning, og det utspilte seg en maktkamp mellom regjering og storting i spørsmålet. Nå var det Stortinget selv, og ikke regjeringen eller et departement, som drev saken

frem og stod ansvarlig for arkitektkonkurransen. Målet med konkurransen var å undersøke om det i det hele tatt var mulig å komme frem til en løsning der Stortinget ble værende i bygget.

Radikale forslag om rivning eller oppføring av nytt bygg et annet sted i byen ble dermed utelukket fra konkurransen. Oppgavene var et tilbygg, innbygging av det åpne gårdsrommet mellom stortingssalen og lagtingssalen, utvidelse av selve stortingssalen og endring av hovedtrappen. Ved siden av disse kravene var det et ønske om å få plass til leiligheter til stortingspresident, oldfrue og vaktmester.

I arkitektenes tidsskrift Byggekunst var ikke forhåpningene til konkurransen store. Det har alltid stått strid om vår nasjonalforsamlings hjem, skrev Harald Klem. «Nå blåser det opp til ny kamp». Problemet var, ifølge Klem, planene om et tilbygg. Å legge et kontorbygg til stortingsbygningen ble beskrevet som et «attentatforsøk». Dette var bare ett av flere eksempler på dårlig behandling av statens og kommunens bygg i hovedstaden. Britene ville ikke føyet noe kontorbygg

inntil parlamentsbygningen, og amerikanerne har ikke klistret noen skyskraper opp til sitt Capitol, het det videre.⁹

Heller ikke presidentskapets forventninger var større enn at det pågikk et parallelt arbeid med en alternativ løsning: En ny stortingsbygning i Drammensveien 2, på Victoria terrasse. Problemet for presidentskapet var at amerikanerne hadde sett seg ut den samme tomten til sin nye ambassade. Stortingets presidentskap gikk så langt som til å kontakte kommunen og Utenriksdepartementet for å stille tomtsalget i bero. Innblandingen ble begrunnet med den store offentlige interessen omkring Stortingets byggeplaner. Arkitektkonkurransen fikk imidlertid et langt bedre utfall enn forventet.

Konkurransbidragene strømmet inn

Den 22. september 1949 ble resultatet av arkitektkonkurransen kunngjort. Juryens formann, tidligere stortingspresident Fredrik Monsen, var

gledelig overrasket. En samstemt jury mente konkurransen hadde vært meget vellykket. Det hadde kommet inn 34 konkurranseutkast. Den nytiltrådte riksarkitekten uttalte til Dagbladet at han var direkte lettet over resultatet. «Det spennende var om problemet i det hele tatt lot seg løse. Og nå har konkurransen vist, så vidt jeg kan se, at utvidelsen lar seg gjennomføre uten at man ødelegger den tradisjonsrike stortingsbygningen.»¹⁰

VG meldte om en rekke fantasifulle utkast, fra en kopi av den finske riksdagsbygningens fasade mot Eidsvolls plass til en skyskraper på 20 etasjer. Ett konkurranseutkast foreslo å rive lagtingssalen og bygge en 60 meter høy blokk mot Akersgata. Hele bygningen skulle kles med naturstein, for å bringe gammelt og nytt i harmoni. Et annet utkast la opp til en helt ny stortingssal i et tilbygg på Eidsvolls plass. I Bergens Tidende ble det klaget over at mange av deltakerne hadde «tumlet» med stakkars Langlet så han ikke var til å kjenne igjen. Juryen var også lite begeistret for utkastene som foreslo for omfattende endringer. Ble bygget endret totalt, ville det være mer rasjonelt å bygge nytt.¹¹

De premierte forslagene viste tre helt ulike måter å løse oppdraget på. Bak 1. premie-utkastet med tittelen «Ex» stod Nils Holter. Forslaget bestod av et forholdsvis lavt tilbygg i Akersgata, i stortingsbygningens fulle bredde. Erling Viksjø ble tildelt 2. premie for «Skulptur», hvor de nye lokalene var plassert i et 60 meter høyt, frittstående tårnbygg på Wessels plass. Esben Poulsson fikk 3. premie for «Fugl dam», et forslag om å bygge på Stortinget i høyden.¹²

I juryen hadde det til slutt stått mellom Viksjø og Holter. Ifølge Dagbladet var det ingen hemmelighet at juryen i første rekke følte seg tiltrukket av Viksjøs idé om en «søyle» ved avslutningen av Stortingsgata.¹³ Juryen beskrev prosjektet som et «frapperende, friskt og interessant arbeid». Tårnbygget var tegnet i to versjoner – én versjon hvor det ble plassert foran stortingsbygningen på Eidsvolls plass, og en annen med plassering på Wessels plass. Juryen mente plasseringen på Eidsvolls plass ville virke for dominerende på stortingsbygningen, og det var forslaget på Wessels plass som ble premiært. Stortingsbygningen ville

beholdes uberørt, og tårnbygget ga det samlede bygningskompleks en «ny og festlig rytme». Det som til slutt talte mot Viksjøs forslag, var veien fra tårnet til salen. Avstanden ville bli for lang for representanter og referenter når det ringte inn til møter og voteringer.

Alle utkastene ble stilt ut i Kunstindustrimuseet, sammen med modellen som tidligere hadde vist Riksarkitektens omstridte forslag. Nå var Riksarkitektens tilbygg byttet ut med Holters. Utstillingen var åpen for publikum i en uke. Utkastene ble deretter vist på arkitektenes høstutstilling. Senere vandret utstillingen til Trondheim og Bergen, slik forutsetningen hadde vært i konkurranseprogrammet. Resultatet ble kunngjort i Byggekunst.

Holters «Ex»

«Utkastet «Ex» er et fullbåret prosjekt, som uten videre kan legges til grunn for det videre arbeidet», skrev juryen i sin begrunnelse. Både den indre planløsningen og eksteriøret fikk rosende omtale. Holters forslag «står i en klasse for seg som et meget modent og gjennomført arbeid», het

det videre. Tilbygget var tegnet som et moderne kontorbygg på fem etasjer. Materialene tok opp i seg elementer fra stortingsbygningen. Det var gjort så behersket som mulig, ifølge Holter selv. Det hadde vært viktig at tilbygget ikke strakk seg opp over rotunden, stortingsbygningens mest karakteristiske og symboltunge del, sett fra Studentlunden og Slottsplassen.

Holter hadde lang erfaring og allerede en imponerende merittliste. Dagbladet mente da resultatet var klart, at «bare navnet Nils Holter skulle også være en garanti. Han er en av landets dyktigste arkitekter».¹⁴ Holter kunne vise til en rekke førstepremier i tidligere arkitektkonkurranser. Han hadde stått bak ett av de fire vinnerutkastene til nytt regjeringsbygg i 1940. Kringkastingshuset, Bergens posthus og Studentersamfundet i Oslo var eksempler på bygg han hadde fått utført. Han var utdannet ved Norges tekniske høgskole (NTH), hadde jobbet som assistent for arkitekturprofessor og byplanlegger Sverre Pedersen, i reguleringsvesenet i Oslo kommune, og under krigen var han ansatt i Brente Steders Regulering. I 1936 hadde han startet for seg selv i Oslo.

Mottagelsen av Holters forslag var positiv også blant fagekspertisen. Riksarkitekten ga sin uforbeholdne støtte til gjennomføringen og viste til «fortreffelige og vakre løsninger» i sin anbefaling til Byggekomiteen. Arkitektkonkurransen, og Holters forslag spesielt, hadde vist at det var fullt mulig å fortsette Stortingets virksomhet i den eksisterende bygningen, skrev Riksarkitekten.¹⁵

Innvendingene mot Holters forslag handlet om hvorvidt det var riktig å endre på den originale fasaden. «Lappverk eller storverk?» spurte Arbeiderbladet, som helst hadde sett Viksjøs prosjekt realisert. Også den modernistiske arkitekturen i seg selv skapte debatt, med beskrivelser som «funkisjuggel». Da Holter ble spurt av Aftenposten om han trodde «tingmennene vil like funkis», svarte han at god plass og pene kontorer nok var det viktigste for dem. Hva representantene faktisk mente, ble klart da Holters vinnerutkast ble lagt frem for Stortinget.

Ny debatt om lokalisering og utforming

Som på 1800-tallet var det opp til Stortinget å avgjøre om vinnerutkastet i arkitektkonkurransen skulle virkeliggjøres. Debatten 29. november 1950 varte i nesten fem timer. Bygget som skulle vedtas, var en bearbeidet versjon av konkurranseforslaget. Holter hadde i samarbeid med byggekomiteen redusert tilbygget med én etasje, og løsningen for hovedtrappen var endret.

Arbeiderpartiets nestformann, Trygve Bratteli, inviterte til omkamp om hele prosjektet og ville heller ha en helt ny stortingsbygning. «Når vi først skal løse denne saken – er da dette den stortingsbygning vi skal levere over til kommende generasjoner?» Svaret var nei, mente han. En avgjørelse som denne kom i høyden hvert hundrede år. Han mente den fremlagte løsningen var kortsiktig, og at behovet for mer kontor plass snart ville melde seg. Men det var ikke bare praktiske argumenter for å bygge nytt. En stortingsbygning symboliserte demokratiet som styreform. Det talte i seg selv for en moderne og fremtidsrettet bygning, mente Bratteli.

Det så ut til å være splittelse i alle partier. Heller ikke presidentskapet stod samlet. Mange kunne være enig i at en helt ny bygning ville være flott. Men det ble stilt spørsmål ved hvor raskt det kunne la seg gjøre, hvor kostbart det ville bli, og ikke minst hvor bygningen skulle plasseres. Dermed ble det også blåst liv i den gamle lokaliseringsdebatten. Aldor Ingebrigtsen (Ap) var blant flere som trakk frem betydningen av den nåværende plasseringen: «Vi kan stå i vinduet her og se slottet, og Kongen kan stå på altanen sin og se stortingsbygningen.» Bratteli mente det ville løse seg: «Et lands nasjonalforsamling skaper i seg selv et sentrum der den blir plassert.»

Det mest tungtveiende argumentet mot flytting var likevel bygningens symbolske betydning. Den var blitt et viktig nasjonalsymbol, hevdet flere. At bygget ikke var så representativt som parlamentene i de andre skandinaviske landene, fikk så være. Om det var riktig å gjøre endringer på den historisk viktige bygningen, var en annen problemstilling. Hvor langt skulle man strekke seg for å bevare den originale bygningen, og hvor store endringer kunne forsvareres for å bevare virksomheten i huset? Det

ble stilt spørsmål ved om ikke den modernistiske formen på tilbygget brøt for mye med det gamle. Det ville bli et sammensurium av bygninger og bygningsstiler, hevdet noen.

Igjen ble utsiktene til bedre arbeidsforhold avgjørende. Holters forslag ville innenfor rimelig tid og kostnad gjøre en «revolusjonerende» forskjell. Hver representant skulle få sin egen arbeidsplass, selv om det for noen betydde dobbeltkontor. Det var mer enn hva de andre nordiske landene kunne vise til. Det var til og med mer enn på høyde med situasjonen ute i Europa, ble det sagt.

Holters forslag fikk til slutt stort flertall. Flere av dem som stemte for, hadde imidlertid gjort det noe motvillig. De ønsket ikke å utsette saken ytterligere. En ombygging i tre etapper ble vedtatt, mot 17 stemmer.

Med nasjonalforsamlingen som byggherre

«Arkitekt Holter er upåvirket av sin seier og den nye tittel. – Et bygg er et bygg sier han (...) For en arkitekt skiller det ene seg ikke vesentlig fra det andre, forskjellen her blir bare den at jeg som byggherre vil få en hel nasjonalforsamling.»¹⁶ Intervjuet med Aftenposten ble gjort etter at Holters seier i arkitektkonkurransen var klar.

Byggearbeidene ble igangsatt i august 1951. Første byggetrinn, ombygging av stortingsbygningens loftsetasje, forløp uten større innvendinger. Men siste ord var ikke sagt.

Da Stortinget skulle bevilge penger til andre byggetrinn, tilbygget i Akersgaten, stemte den nylig fratrådte statsminister Einar Gerhardsen mot. Han ville ikke bli medansvarlig for et vedtak han mente ville gi Norge den mest upraktiske og uhensiktsmessige parlamentsbygning i verden, «for ikke å si den styggeste i verden». Men, som Gerhardsen selv sa, Stortinget hadde i realiteten allerede tatt standpunkt i saken. Det ble ingen stor debatt. Tilbygget fikk sine bevilgninger, mot ti stemmer.

Protester mot tilbygget kom også frem i pressen. En av dem som delte Gerhardsen syn på tilbygget, var den unge bystyrerepresentanten Kåre Willoch (H). I Morgenposten foreslo han at Stortinget flyttet inn i Universitetets lokaler på Karl Johan. Universitetet kunne flytte hele virksomheten til Blindern, mens regjeringen overtok stortingsbygningen. Da ville man også slippe å rive Empirekvartalet for å bygge det nye regjeringskvartalet tegnet av Viksjø. Med et slikt grep unngikk man også å spolere stortingsbygningens helhetspreg. Med tilbygget ville det bli «verdens styggeste parlamentsbygning».¹⁷

Til tross for protestene ble tilbygget oppført. Den 5. mars 1956 – på dagen nitti år etter at Langlets bygning ble innviet – stod det ferdig.

Tredje og siste etappe i utbyggingen stod for tur. Den omfattet blant annet utvidelse av stortings-salen. Stortingsmøtene ble midlertidig flyttet til øverste etasje i det nye tilbygget, den såkalte Kinosalen. Det ble trangt om plassen, representantene klaget, og pressen meldte om elendige arbeidsforhold.

Kritikk og protester ble det også da de ni dørene i buegangene på rotunden skulle flyttes ut mot fasaden for å gi rom for et nytt resepsjonsområde. Riksantikvaren bad om å ta til alvorlig overveielse om endringene kunne unngås. Arkitekt Arno Berg var blant de skarpeste kritikerne, med artikler som «Stortingsbygningen vandaliseres» og «Arkitekt Nils Holter forfalsker et riksmonument». Holter tok selv offentlig til motmæle. «Jeg mener at man nettopp tar vare på Stortingsbygningen som riksmonument når man sørger for at den fortsatt kan brukes til det den er bestemt til», skrev han i VG.¹⁸

Byggearbeidene ble avsluttet etter sju og et halvt år. Den 10. januar 1959 ble stortingsbygningen formelt overtatt av presidentskapet.

«Tidlig i morges la man siste hånd på verket. Det ble bonet, støvsuget, pusset og vasket. Den røde løper strakte seg over skinnende lys granitt fra inngangen ved Løvebakken, gjennom forhallen, og den brede gangen med hvelvet tak. Den gir et førsteinntrykk av kirke, slett ikke av veien, for Stortinget skal som kirken ligge et høyt sted i folks bevissthet», skrev Aftenposten.¹⁹

To arkitekter, to tidsepoker – én bygning

Stortingsbygningen er blitt til gjennom det som kunne virke som endeløse debatter om tomtevalg og arkitektur. To ulike arkitekter, i hver sin tidsperiode, formet bygget – etter hard konkurranse og tett fulgt av stortingsrepresentanter, presse og fagfolk. De hadde ingen enkel oppgave.

De to arkitektkonkurransene om stortingsbygningen, med 80 års mellomrom, hadde mange likhetstrekk. Konkurransene kom som følge av årelange diskusjoner, omkamper og beslutningsvegring. Selv etter at de to arkitektene, Langlet og Holter, var valgt, bød sterke personer på nye omkamper og diskusjoner. Begge arkitekter måtte forholde seg til innspill og krav som førte til omarbeidelse av deres opprinnelige forslag.

Men både Langlet og Holter viste evne og vilje til å ri stormene av og realisere sine prosjekter. De hadde begge en klar forestilling om hvordan en norsk parlamentsbygning skulle utformes, med en balanse av verdighet, nøysomhet og funksjonalitet, og med tanker om å forene tradisjon og modernitet.

«Det nye har inngått en lykkelig forening med det gamle», utalte stortingspresident Nils Langhelle ved overtagelsen av bygningen. Holter mente selv at arbeidet han hadde utført var i tråd med Langlets verk, og at ombyggingen var en honnør til stortingsbygningens opprinnelige arkitekt.

I ettertid har Holters arbeid med stortingsbygningen blitt beskrevet som et av de mest vellykkede eksemplene på å føye en ny fløy til en eldre bygning. I motsetning til forgjengeren, som aldri ble gitt noen utmerkelse for sin stortingsbygning, ble Holter i 1961 tildelt A.C. Houens diplom, en av landets viktigste arkitekturpriser, for arbeidet med Stortingets hus.²⁰

Noter

- ¹ *Etter krigen stod fortsatt en vaktmesterleilighet igjen. Statsarkivet, tidligere del av Riksarkivet, var den siste virksomheten som flyttet ut, det skjedde først i 1939.*
- ² *Stortingstidende 8.2.1938, s. 162.*
- ³ *Aftenposten 25.3.1931.*
- ⁴ *Stortingstidende 29.5.1946, s. 847.*
- ⁵ *Riksarkitekten hadde samarbeidet med en byggekomité nedsatt av Stortinget i 1946.*
- ⁶ *Stilling med ansvar for å holde overoppsyn med vask og renhold.*
- ⁷ *Brev av 9.7.1948 fra Formann i Stortingets presselosje til Stortingets presidentskap.*
- ⁸ *Aftenposten 31.5.1948, Dagbladet 31.5. 1948 Aktuell 12.6.1948.*
- ⁹ *Byggekunst, 1949, nr. 7-8.*
- ¹⁰ *Dagbladet 23.9.1949, Riksarkitekt Knut Martens Sinding-Larsen.*
- ¹¹ *VG 23.9.1949, juryens begrunnelse, Bergens Tidene 16.1.1950.*
- ¹² *To utkast ble også innkjøpt. «Enmannsrom» av G. Ø. Jørgen og «Campanilen» av Otto Hald.*
- ¹³ *Dagbladet 23.9.1949.*
- ¹⁴ *Dagbladet 23.9.1949.*
- ¹⁵ *Skrivelse av 6. 12.1949 fra Riksarkitekten til Stortingets byggekomite av 1946.*
- ¹⁶ *Aftenposten 9.2.1950.*
- ¹⁷ *Morgenposten 1.12.1952.*
- ¹⁸ *VG 1.10.1952.*
- ¹⁹ *Aftenposten 10.1.1959.*
- ²⁰ *Se også Ingeborg Glambeks «Historieforskning eller Nytenkning? Nils Holters tilbygg og ombygging av Stortinget (1949–59)», i Brytninger: norsk arkitektur 1945–65, Espen Johnsen red. Oslo (2010). Gunnar Hoff's «Ombyggingen av Stortingsbygningen» i Det Norske Storting gjennom 150 år, bd.4. Kaartvedt et al. red. (1964). Akersgaten av Bjørn Sverre Pedersen (1967). Våren 2016 kommer Peter Butenschøns bok Stortinget. Huset på Løvebakken gjennom 150 år.*

Riksarkitektens forslag til tilbygg, som ble lagt frem i 1948. Den moderne fasaden og høyden på tilbygget vakte sterke reaksjoner i pressen. Den negative mottakelsen av forslaget var en av årsakene til at Stortinget valgte å invitere til en arkitektkonkurranse. Hele 34 utkast kom inn til konkurransen. Stortingsarkivet.

Stortingsbygningen ble heftig debattert i avisene. Arbeiderbladet 14. januar 1949 og Dagbladets forside 31. mai 1948. Presseklipp stortingsarkivet.

Arb. ERBLADET 14/1-49

Er Victoria Terrasse stedet for en ny stortingsbygning?

Professor Sverre Pedersen har passet inn en stortingsbygning i sin reguleringsplan for Vika

1. Slottet. 2. Den nye stortingsbygningen. 3. Nasjonalteater. 4. Opera. 5. Haakon 7. plass.

Etter det «Arbeiderbladet» hører blir det med det første utskrevet en arkitektkonkurranse om påbygging av den nåværende stortingsbygningen. Det blir en temmelig vanskelig oppgave og tidligere stortingspresident Fr. Monsen forteller at om denne konkurransen viser at påbygging ikke lar seg gjennomføre vil en måtte se seg om etter høvelig byggeplass for en ny stortingsbygning. En slik tomt er Victoria Terrasse med Drammensveien 2.

Da formannskapet før jul skulle behandle spørsmål i forbindelse med salget av tomt Drammensveien 2 til amerikanerne som vil bygge ambassadebygning der, ba Fr. Monsen, Oscar Torp og Olav Østvik om at formannskapet måtte utsette saken da Stortinget kanskje ønsket å se nærmere på den.

Professor Sverre Pedersen, som vant arkitektkonkurransen om reguleringen av Vestre Vika i 1937, sendte da han hørte om henvendelsen til formannskapet den skissen vi i dag bringer en gløggvisning av til den daværende stortingspresidenten. I denne skissen har han passet inn en eventuell stortingsbygning i sin premierte plan av 1937.

Øverst ser en Slottet, nederst til venstre stortingsbygningen på Victoria Terrasse med et stort tårn på

Dagbladet 31/5-1948

Hvorfor ikke rive Stortinget?

Nytt bygg i sammenheng med reguleringen i Oslo sentrum

Det er for liten plass i Stortinget, alt for liten plass. Det har vært det lenge, og det blir stadig verre. All administrasjon vokser jo, også Stortingets. Vår tids arbeidstempo setter langt større krav til arbeidsforhold og arbeidsrom enn tempoet før. Litt mer komfort og representasjonsmessig utseende må vel også kreves av landets nasjonalforsamling enn før. Vi har jo andre land å sammenligne med.

Det er derfor ikke rart at det i lang tid har vært planer oppe om å utvide Stortinget. I 1945 ble det lagt fram en plan. Men den møtte slik motstand i pressen — ikke minst i Dagbladet — og blant stortingsmenn at den ble lagt bort.

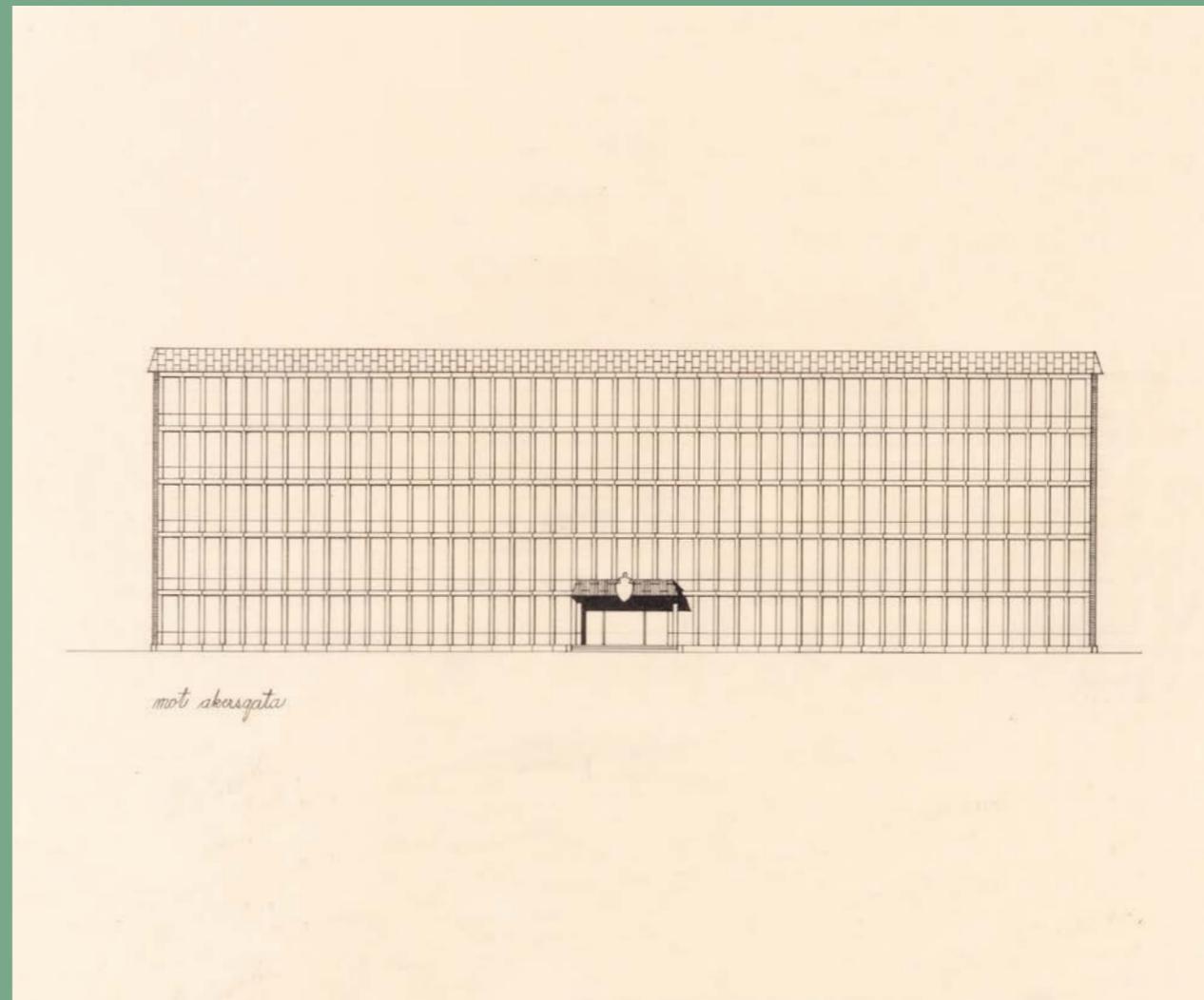
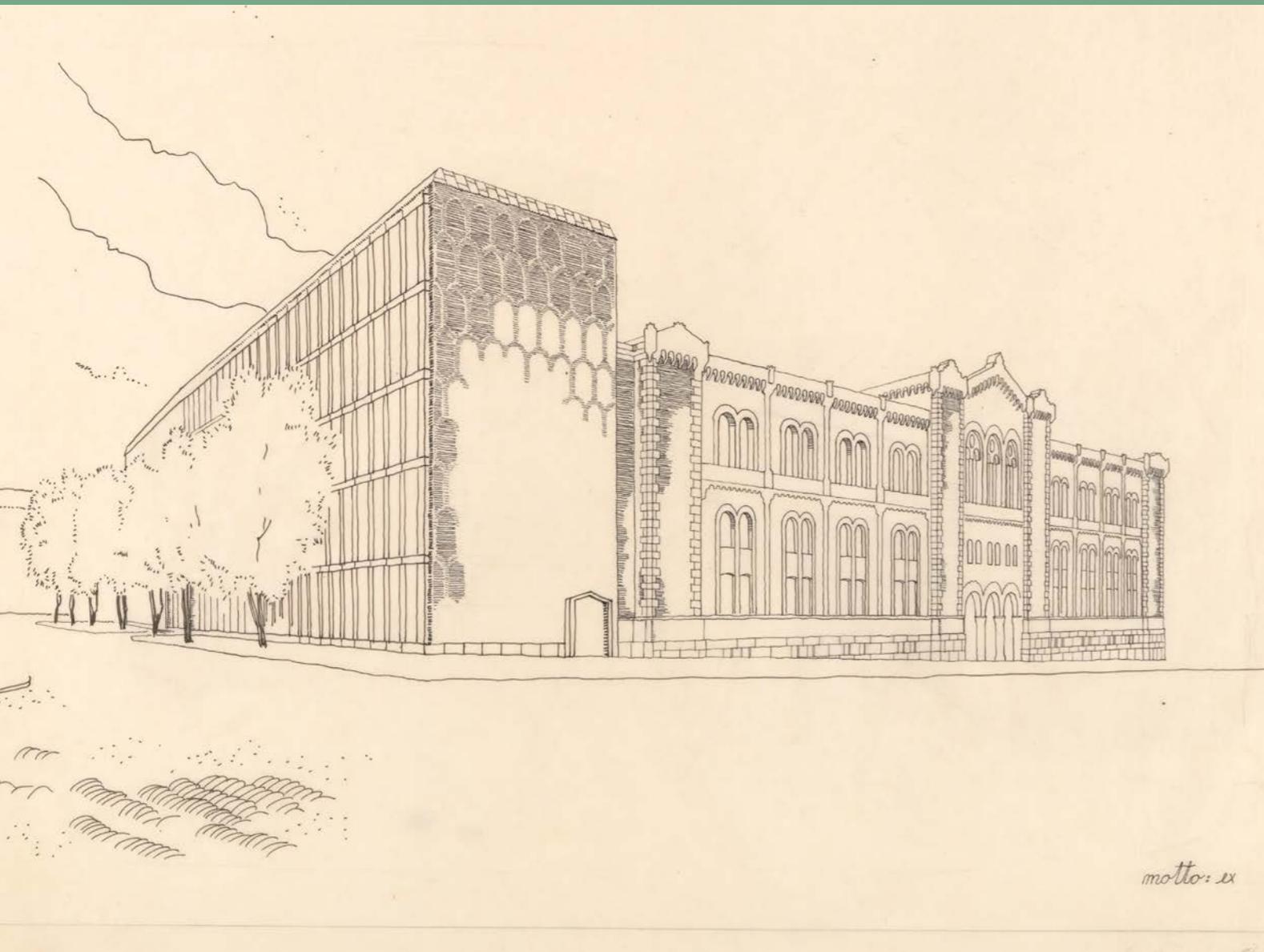
Nå har riksarkitekten arbeidet ut den nye planen, om et 7-stasjes nybygg på baksiden av Stortinget, mot Akersgata. Den reises mellom den gamle fløyen og på tomta mot gata. Her vil det bli plass for en lang rekke kontorer og møterom, og det er meningen at hver representant skal få sitt eget arbeidsrom. Fløyen forbindes med en bred korridor med det gamle kompleksset, som også vil bli delvis utvidet og rasjonalisert. Det som da står igjen er å fjerne Løvebakken mot Eidsvoll's plass så Stortingets monumentale fasade kan tre klarere fram i bybildet. Etter de nye planene vil omkostningen bli 3,8 å 4 millioner istedenfor 3,3 som tidligere er bevilget.

Planen er bedre enn den forrige, men det er likevel grunn til å tenke seg vel om. Noen skjønnehetsåpenbaring blir ikke det «nye» Stortinget, men heller en litt vond blanding av gammelt og nytt.

Riksarkitekten har ikke villet foreslå å rive det gamle Stortinget og bygge nytt, av pietetshensyn. Men det er litt vanskelig å forstå at pietetshensyn tillater å bygge denne firkanten til Stortingets gamle runding. A la det gamle Stortinget bli stående som et slags museum har en jo ikke råd til, og det fortjener det neppe heller.

Men da melder spørsmålet seg om ikke det rette blir å rive det gamle Stortinget og bygge et nytt, bygge det med tanke på den kommende reguleringen av strøket omkring, Karl Johan, Grensen, Akersgata og Stortingsgata. Det kan ikke bli gjort så snart. Men ingen tror at dette tilbygget kan bli til noen øyeblikkelig hjelp heller. Det må være bedre å bygge noe ordentlig som kan være tilfredsstillende noen generasjoner enn å lage et lappverk som er lite pent og som kanskje blir for lite likevel når en tid er gått.

Det er grunn for stortingsmennene til å tenke seg vel om og se nøye på denne saken. Det er ikke verdt å unngå å se det under et langt nok fremtidsperspektiv.

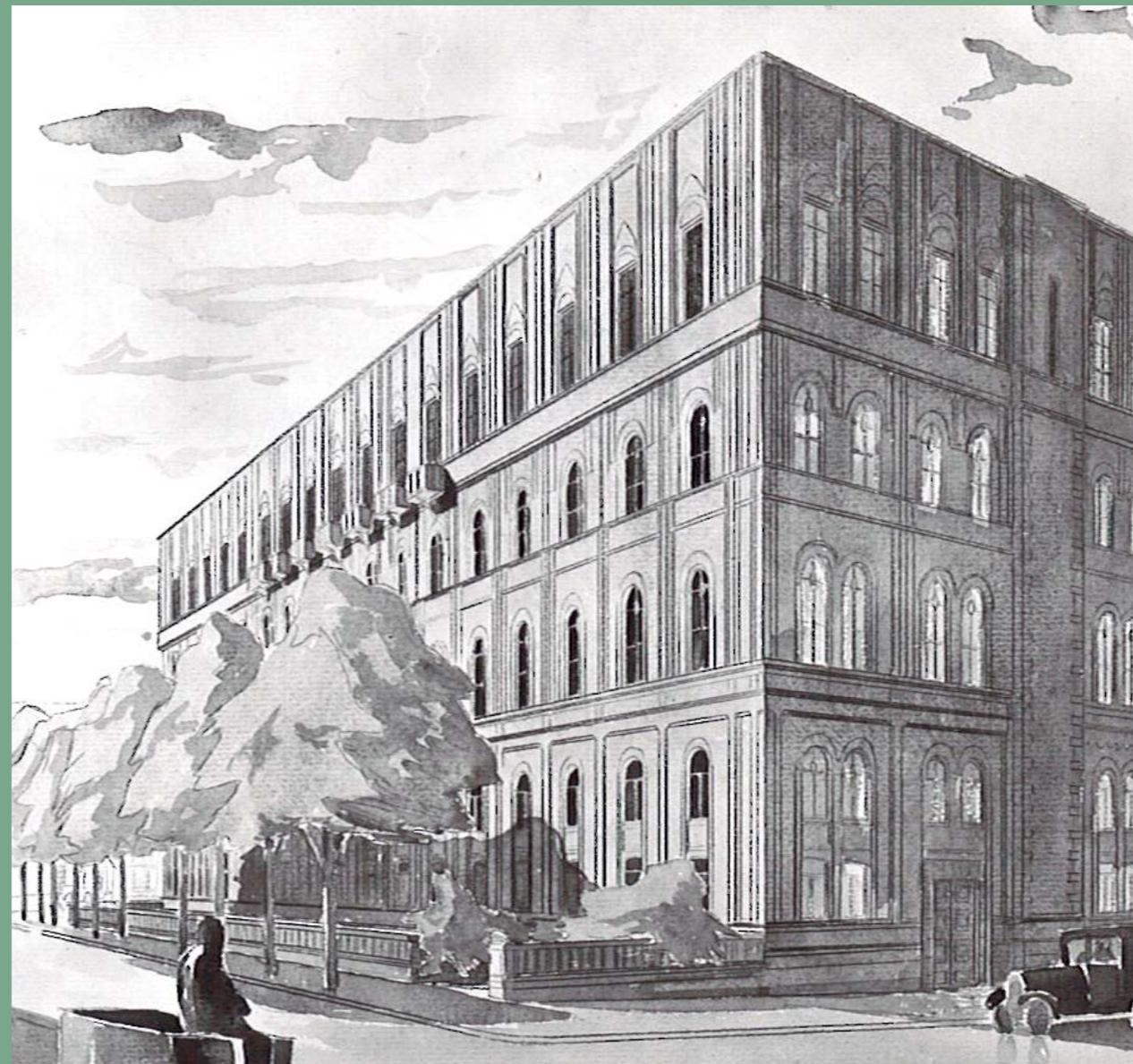
Nils Holter fikk 1. premie for sitt utkast «Ex». Tegningene som ble premiert, viste et tilbygg på fem etasjer i Akersgata. I forslaget som ble vedtatt av Stortinget, var tilbygget redusert med en etasje, slik vi kjenner det i dag. Til venstre: Nasjonalmuseet NMK.2011.0156.002.010. Over: Nasjonalmuseet NMK.2011.0156.002.007 (utsnitt)

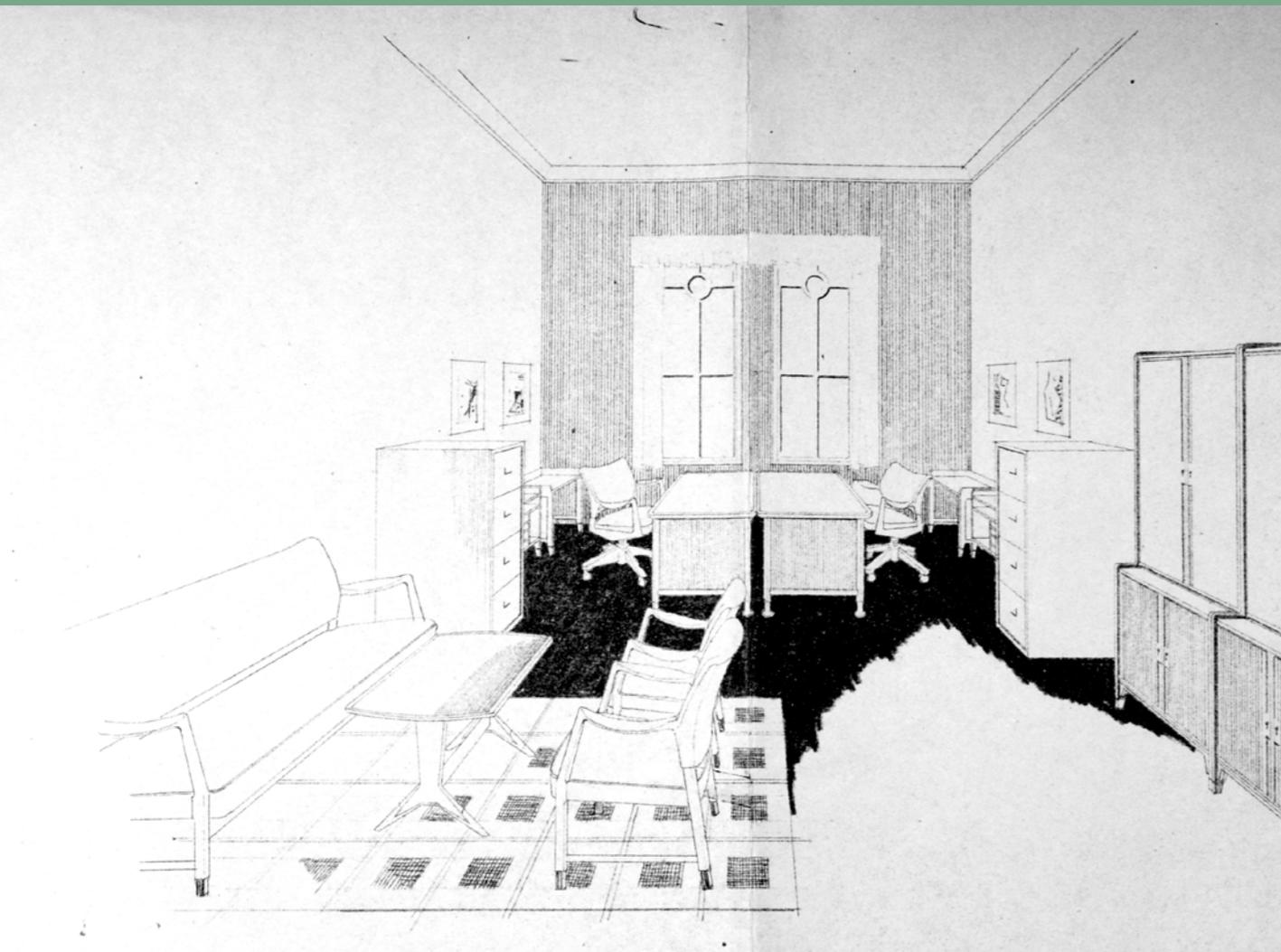

Erling Viksjø ble tildelt 2. premie for utkastet «Skulptur», et frittstående tårnbygg i Akersgata. Fordelen med forslaget var at det ikke innebar noen inngripen i Langlets fasade. Ulempen var avstanden fra tårnet til stortingssalen.
Foto: stortingsarkivet.

Esben Poulsson fikk 3. premie for «Fugl dam», et forslag om å bygge på Stortinget i høyden. Foto: stortingsarkivet.

Alle representanter fikk sin egen arbeidsplass, noen i dobbeltkontor. Rastad & Relling Tegnekontor ble engasjert til å utføre arbeidet med møblering og inventar. Stortingsarkivet.

Gavnlig kappestrid for nye ideer og nye krefter

Arkitektkonkurransene om stortingsbygningen

Birgitte Sauge, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design

Konkurransen om stortingsbygningen var den første som ble gjennomført som en åpen og anonym konkurranse – en praksis som skulle bli formalisert og institusjonalisert 50 år senere og bli gjeldende det neste hundreåret.¹

Offentlige byggeoppgaver som trengte arkitektkompetanse, var det mange av i første del av 1800-tallets Norge. Ikke minst hadde den unge staten behov for nye typer av funksjonsbygde bygninger i Christiania. Arkitekter og bygningskyndige kjempet på ulikt vis om oppdragene. Da det ble kjent at Børsen hadde byggeplaner, leverte Christian Heinrich Grosch og Jørgen Gerhard Løser uoppfordret inn forslag, noe som dannet grunnlag for at Grosch fikk oppdraget. I planleggingen av Botsfengselet og Trefoldighetskirken ble noen få arkitekter invitert til å levere utkast og tilhørende kostnadsoverslag. Forslagene ble signert og opphavsmannen for det enkelte utkast var derfor kjent. Åpen invitasjon og bedømmelse av signerte forslag var opplegget for konkurransen om Christiania Hovedbanegård.

Forbilder til et norsk konkurransevesen

Den første som offentlig tok til orde for arkitektkonkurranser i Norge, var slottsarkitekt Hans Ditlev Franciscus Linstow. I avisinnlegg i 1841, samme år som han utredet plasseringen av stortingsbygning vis a vis Universitetet, redegjorde han for arkitektkonkurransens funksjon og fordelene ved å gjennomføre konkurranser om offentlige byggeoppgaver.² Åpne og anonyme arkitektkonkurranser som Linstow argumenterte for, var kjent fra kontinentet og England. Ideelt sett innebar en arkitektkonkurranse at en offentlig byggherre åpent inviterte arkitekter til å komme med utformingsforslag til en ønsket bygning på grunnlag av et program, som inneholdt beskrivelse av tomten, byggeoppgaven, materialer og kostnadsrammer. Arkitektene skulle utarbeide utkastene samtidig innen en gitt frist, og levere dem inn anonymt under et selvvalgt motto. En på forhånd oppnevnt jury ville deretter foreta en bedømmelse på anonymt grunnlag. Juryen skulle være sammensatt av representanter for byggherren og arkitektstanden, og ha et flertall arkitekter som

ivaretok vurderingen av utkastenes arkitektoniske aspekt. De beste utkastene skulle honoreres etter oppgavens omfang, men vinneren var ikke garantert oppdraget. Både programmet for konkurransen, samt utfallet av den, skulle offentliggjøres, noe som ville gi både fagmiljø og publikum innsyn i prosessen og anledning til å delta i en diskusjon om arkitektur og utformingen av offentlige bygninger. De springende punktene var en bedømmelseskomité med arkitekturfaglig kompetanse, åpen invitasjon til alle kvalifiserte arkitekter (utvalget skulle defineres i programmet), bedømmelse etter anonymitetsprinsippet og utelukkelse av utkast som brøt med anonymiteten, eller som ikke fulgte programmet. Hvis ikke disse kravene ble oppfylt, ville det ikke bli en rettferdig tevling og man ville heller ikke få den beste arkitektoniske løsningen, hevdet arkitektene.

Bakgrunnen for at denne konkurransepraksisen ble utbredt i en rekke land i andre halvdel av 1800-tallet, var at den også ivaretok interessene til de andre involverte partene. I tillegg til at de premierte arkitektene fikk anerkjennelse, fikk den offentlige byggherren den beste løsningen på et spesifikt byggeprogram og kostnadsramme, og

befolkningen fikk mulighet til å delta i en offentlig diskusjon om bruk av offentlige midler og utforming av viktige bygninger. Kjernen i denne standardiserte praksisen som gjerne kalles et konkurransevesen, var et omforent regelsett som la overordnede premisser for gjennomføringen av den enkelte arkitektkonkurranse. I Norge ble reglene vedtatt i 1907, etter mønster av europeiske arkitektorganisasjoner. Det skulle altså gå 50 år fra konkurransen om stortingsbygningen ble arrangert, til at et norsk konkurransevesen ble formalisert.

Stortingskonkurranse etter reglene

Hvem som først lanserte ideen om å invitere arkitektene til en konkurranse om stortingsbygning, vites ikke. I et innlegg med tittelen «Tomt til Departements- og Storthingslokale» i Morgenbladet 23. august 1854 informerte signaturen N.N. om at

Praxis paa andre Steder, hvor lignende betydelige Arbeider skulle foretages, er den,

at der aabnes Konkurrence og udsættes Honorar for den bedste Tegning. Saaledes gikk man frem f. Ex. ved de engelske Parlementsbygninger, saaledes ved den nye store Kirke i Hamburg, saaledes ogsaa ved den Raadhuusbygning, der sammesteds skal opføres.

En liten uke senere anbefalte Comiteen angaaende Bevilgning til Opførelse av en Storthingsbygning at det skulle avholdes en konkurranse. Komiteens begrunnelse var at de ulike vilkårene som de mange foreliggende forslagene var utarbeidet under, gjorde det umulig å foreta en rettferdig sammenlikning og vurdering for slik å komme fram til den beste løsningen. En annen grunn var hensynet til arkitektene. «Rettferdighed mod Kunstnerne bedst fremmes ved at der til betydeligere Bygværker altid aabnes Concurrents med udsatte Præmier», hevdet komiteen.³

Stortinget fulgte anbefalingen og vedtok å sette av et premiebeløp til de beste utkastene i en arkitektkonkurranse om utforming av stortingsbygning på to ulike tomter: én øst for Slottsparken og én ved Karl Johans gate. Finans- og tolldepartementet,

som administrerte forberedelsene til utlysningen, oppnevnte en kommisjon på sju medlemmer som skulle vurdere de innkomne utkastene. De tre ingeniør-offiserene Balthazar Nicolai Garben, Theodor Broch og Nils Christian Irgens utgjorde komiteens arkitektureksperter og mindretallet i kommisjonen. Garben virket som arkitekt i Halden ved siden av militærkarrieren. Han var en anerkjent fagperson, og hadde sittet i komiteen til byggingen av blant annet Slottet, Vår Frelsers kirke og Trefoldighetskirken. Broch var en verdsatt lærer i befestnings- og bygningskunst ved Den militære Høiskole og hadde utgitt en lærebok i bygningskunst i 1848, mens Irgens' erfaring lå mer i politikken enn i det arkitekturfaglige.⁴ Alle tre tilhørte den eldre generasjon arkitekter, og må som jurymedlemmer først og fremst ha representert byggherrens – det vil si statens – interesser og ikke den nye, voksende standen av privatpraktiserende arkitekter.

De erfarne arkitektene Heinrich Ernst Schirmer og Wilhelm von Hanno ble engasjert av komiteen for å utarbeide underlag og program for konkurransen. De kjente saken svært godt, blant annet fordi de hadde vært engasjert en håndfull ganger tidligere

for å utarbeide utkast til stortingsbygning på like mange tomter. Arkitektduoen holdning var at det burde konkurreres kun om én tomt og ikke to. Sett fra arkitektenes side var det å utarbeide forslag til to tomter å regne som to konkurranser, men med bare ett honorar. Finansdepartementet svarte at gode premier og håp om å få tildelt byggeoppdraget burde være tilstrekkelig for at gode arkitekter skulle delta i konkurransen, og fastholdt kravet om to tomter.⁵

Innbydelse til arkitektkonkurranse om stortingsbygning ble kunngjort 14. april 1856. Både norske og utenlandske arkitekter ble invitert til å levere utkast til bygning ved Slottsparken og ved Karl Johans gate. Programmet ga detaljerte krav til materialer, romtyper og størrelser, kostnadsramme og ønskede typer tegninger. Det het også at utkast som kom inn etter fristens utløp, eller som ikke svarte på kriteriene i programmet, ville bli utelukket fra den sammenlignende bedømmelsen. Utkastene skulle leveres anonymt ved påført motto, og bedømmes anonymt. Sju utkast kom inn innen utløpet av den oppsatte fristen; seks utkast til tomten ved Karl Johan og ett til tomten ved Slottsparken. Alle utkastene ble godkjent i henhold til programmet.

Schirmer og von Hanno stod for to av de innsendte konkurranseutkastene. Georg Andreas Bull var en annen Christiania-basert deltaker, og fra Bergen deltok Hans Kaas. De øvrige var nord-tyske Carl Luckow, svenske Abraham Rafael Pettersson og britiske Andrew Trimen, som noen år tidligere hadde sendt inn et forslag etter eget initiativ.

En enstemmig kommisjon tildelte 1. premie til Schirmer og von Hannos utkast på tomten ved Karl Johan under mottoet «Vaterpas». Bedømmelsen inneholdt en utførlig beskrivelse av 1. og 2. premieutkastet, samt en kort omtale av de resterende. Bedømmelsen ble avsluttet med en betraktning om konkurranseformen og det som ble oppfattet som uhensiktsmessige og negative følger av et for lavt byggebudsjett. Kommisjonen bemerket at deltakerne i en anonym konkurranse var avskåret fra nærmere kjennskap til oppgaven, og at en invitert konkurranse med kontakt mellom byggherre og arkitekter ville gitt et bedre samlet resultat. Kommisjonen avsluttet likevel med å omtale konkurransen som vellykket.⁶ Saken gikk til Kongen i statsråd og deretter til Stortinget for beslutning.

Rotete etterspill

Kommisjonens skuffelse over den svake deltakelsen, både med hensyn til omfang og arkitektonisk kvalitet, er tydelig å lese. Skuffet var også Kongen, som i samsvar med jurymedlem Jørgen Henry Rye anbefalte at vinnerutkastet bare kunne realiseres så fremt visse endringer ble gjort. Dette var starten på den store debatten om stilen og den arkitektoniske utformingen i Schirmer og von Hannos utkast, kalt tårnstriden. Man kan også si at det åpnet for at utkastet forfattet av Langlet ble tatt i betraktning og inkludert i den offentlige 14 dager lange utstillingen i Børsen, til tross for at det var sendt inn etter fristens utløp, og etter at kommisjonens bedømmelse var offentliggjort – altså stikk i strid med konkurranseprogrammet. Dette åpnet igjen for at Stortinget kunne fatte vedtak om å gi oppdraget til Langlet, stikk i strid med juryens innstilling.

I den påfølgende stortingsdebatten hevet enkelte kritiske røster seg om gjennomføringen av konkurransen.⁷ For det første handlet det om Schirmer og von Hannos rolle. «Det er besynderlig, at disse Arkitekter, der saaledes har været tagne med paa Raad, ere blevne tilstedte adgang til at tage Deel i

Konkurrencen», hevdet Rolf Olsen. Det ser ut som om regjeringens hensikt var at de to arkitektene skulle få oppdraget, fortsatte han. Representanten Stabell tok til motmæle og påpekte at regjeringen måtte berømmes for å ha søkt bistand fra sakkyn-dige. Han fant det urimelig at de mest erfarne arkitektene som hadde stått for mange offentlige bygninger, ikke skulle ha lov til å delta i konkurransen. Stabells synspunkt synes å ha vært at nettopp ved å gjennomføre en anonym konkurranse kunne dette løses på en bra måte for begge parter, både arkitektene og byggherren. Utsagn som tyder på at Schirmer og von Hannos utkast ble gjenkjent, er ikke å spore.

Når uttalelsene vurderes i ettertid, legger man merke til et forhold som muligens hadde betydning for utfallet av konkurransen, debatten og det påfølgende etterspillet. I utakt med det internasjonale konkurransevesenet representerte nemlig juryens tre bygningskyndige medlemmer verken tidens ledende arkitekter, eller et flertall av juryen. Andre avvikende forhold var at Langlets etteranmeldte utkast ble inkludert i den offentlige utstillingen og fikk omtale av juryen, til tross for at utkastet formelt sett ikke var med i konkurransen.

De norske arkitektene som på dette tidspunktet ikke hadde en handlekraftig interesseorganisasjon, hadde ingen som kunne protestere og ivareta standens interesser ved for eksempel å varsle om sanksjoner ved fremtidige konkurranser.

Norsk konkurransepraksis: regler eller fritt fram?

Selv om avviklingen av stortingskonkurransen ble diskutert, ble åpne arkitektkonkurranser om utformingen av offentlige bygninger vanlig i Norge utover 1800-tallet. Teknisk Ugeblad omtaler omkring 50 åpne arkitektkonkurranser i perioden 1884 til 1908. Arkitektene må på sin side også ha funnet deltakelse hensiktsmessig, for konkurransene samlet mange deltakere sett i forhold til størrelsen på arkitektstanden. Antall innsendte utkast varierte mellom 10 og 20, og nådde 27 ved konkurransen om regjeringsbygning i 1898. Etter århundreskiftet økte deltakelsen jevnt og konkurransen i 1907 om Kongevillaen mottok hele 69 utkast. Samtidig fortalte Arkitektforeningens

medlemsorgan om livlig møteaktivitet der diskusjon om konkurransepraksis og behovet for regulering av praksis sto på dagsorden.⁸

Sammenlignet med andre land i Europa, var Norge sent ute med å vedta regler for gjennomføring av arkitektkonkurranser. Først i 1907 vedtok den største norske arkitektforeningen, Kristiania Arkitektforening, et regelsett. Norske Arkitekters Landsforbund (NAL, opprettet i 1911) vedtok konkurranseregler i 1914, og dermed var medlemmer over hele landet forpliktet til å følge reglene for arkitektkonkurranser. Reglene fastslo blant annet at et flertall av jurymedlemmene skulle være arkitekter. Én av dem skulle velges av byggherren, de øvrige av arkitektstanden. På denne måten var arkitektkompetanse og faglig lojalitet til stede hos begge parter. For en del av grunnlaget for et fungerende konkurransevesen, var at også den andre parten i konkurransene, nemlig innbyder eller byggherre, aksepterte reglene. Profesjonalisering av den offentlige byggevirksomheten – fra utnevnelsen av Christian Collett som statlig bygningsinspektør i 1816 via Adolf Schirmer i Statens Bygningsdirektorat fra 1887 til ansettelsen i 1937 av Hans Fredrik Crawford-Jensen som

Riksarkitekt – var også medvirkende. Gjennom disse stillingene hadde det offentlige sikret seg kyndig arkitektkompetanse for å ivareta egne interesser. Samtidig fikk arkitektene representanter for faget i oppdragsgivers administrasjon, fagpersoner som også var medlemmer av NAL og som fremmet arkitekturfaglige vurderinger. Et regulert konkurransevesen gavnet slik både offentlige byggherrer og den voksende arkitektstanden.

Konkurransen i 1949 om ombygging og utvidelse av stortingsbygningen

Som hundre år tidligere, ble utredninger av ulike alternativer foretatt før arkitektkonkurransen om ombygging og utvidelse av stortingsbygningen ble utlyst. Både riving og nybygg, ombygging eller utvidelse, tilpasning eller brudd ble diskutert og visualisert. Sentralt i denne prosessen sto statens eget arkitektkontor. Både Riksarkitekten, Crawford-Jensen og senere Johs. Th. Westbye, utarbeidet begge flere utkast, men de ble lagt til side av Stortingets presidentskap, som ønsket

utlysning av arkitektkonkurranse. Westbye var også statens medlem av den fem mann store byggekomitéen som forberedte programmet til konkurransen. I programmet het det at utkast som fravek programmet, som ikke kom inn til rett tid, eller som brøt med anonymiteten, ville utelukkes. Juryen ville avgi innstilling om hvilket utkast den anså best skikket til å legges til grunn for utførelsen, og det ble forutsatt at dets forfatter ble engasjert som utførende arkitekt dersom Stortinget besluttet at byggesaken skulle fremmes på grunnlag av arkitektkonkurransen. Sammenlignet med 1856-konkurransen, ble den videre prosedyren klarlagt i programmet. Programmet var slik i tråd med konkurransereglene og arkitektenes interesser, samtidig som det ga byggherren frihet. Som hundre år tidligere, var honorar et diskusjonstema. Da styret for NAL fikk programmet forelagt for godkjenning, reagerte de på premienes størrelse. «For lave premier vil ikke kvalifisere til kvalifisert deltakelse», ble det hevdet.⁹ Etter dialog ble summen økt. NAL ga sin tilslutning og uttrykte håp om stor deltakelse for et best mulig resultat.

«En arkitektkonkurranse om utnyttelsen av og tilbygg til den nåværende Stortingsbygning» ble

kunngjort i avisene i Oslo, Bergen og Trondheim, samt i arkitektenes kanaler 7. mars 1949. Invitasjonen var altså rettet mot norske arkitekter, i motsetning til konkurransen 100 år før. Et forprosjekt utviklet av Riksarkitekten som viste en løsning med et to-etasjers påbygg, var vedlagt konkurranseprogrammet. Forprosjektet var ikke bindende, noe som betød at de deltakende arkitektene sto relativt fritt med hensyn til løsning. 34 utkast kom inn innen fristen og Riksarkitekten deltok selvfølgelig ikke i konkurransen. Alle bortsett fra ett ble bedømt. Det ble diskvalifisert på grunn av manglende innlevert fasadetegning og eksteriørperspektiv.

De to anerkjente arkitektene Fredrik Konow Lund fra Bergen og Gudolf Blakstad fra Oslo ble oppnevnt som jurymedlemmer på vegne av NAL. Stortingets presidentskap utnevnte overarkitekt Johs. Th. Westbye for byggherre i den fem mann store juryen. På denne måten var staten representert med sin egen arkitekt, og to arkitekter fra landets største lokalforeninger representerte arkitektene. Dermed utgjorde arkitektene flertallet i juryen. Juryeringen foregikk i leide lokaler i Kunstindustrimuseet i Oslo. Etterpå ble utkastene

sammen med juryens uttalelse utstilt samme sted, før de ble vist på kunstindustrimuseene i Bergen og Trondheim. Slik ble både prosessen og resultatet forankret både blant arkitektene og opinionen i store deler av landet.

I juryens vurdering het det at «Konkurransen må sies å være vellykt, idet nær sagt alle tenkelige løsninger er representert». Juryen omtalte forslaget kalt «Ex» som et fullbåret prosjekt, som lot seg realisere uten større bearbeidelse. Nils Holters utkast «Ex» ble derfor innstilt til å legges til grunn for utførelsen. Byggekomiteen sluttet seg til juryen og fant at den hadde vært meget vellykket. Komiteen hadde tillit til Holter som en erfaren arkitekt. Til forskjell fra konkurransen i 1856 var den påfølgende prosessen etter konkurransen i 1949 forutsigbar og foregikk i henhold til reglene.

Arkitektkonkurranse som demokratisk praksis

De to konkurransene om stortingsbygningen representerer hvert sitt stadium i det norske konkurransevesenet. Konkurransen i 1856 hadde, som den første, mange av trekkene som siden ble formalisert gjennom settet av konkurranseregler vedtatt av Norske Arkitekters Landsforbund i 1914. Konkurransen i 1949 skjedde innen et velfungerende konkurransevesen omforent av arkitekter, bygningsmyndigheter og opinion. Arkitektkonkurranser i dens intenderte form inviterer til anonym og faglig fundert vurdering av alle innsendte ideer, så sant de holder seg innenfor programmet. Målet er å premiere de beste forslagene, uavhengig av om de kommer fra erfarne arkitekter eller fra unge, ubeskrevne blad. I tillegg er offentliggjøring av konkurranseutkastene og involvering av presse og opinion med på å sikre en åpen debatt om den planlagte bygningens utforming – en demokratisk dimensjon som er en nasjonalforsamling verdig.

Noter

- ¹ Birgitte Saugé: «Konkurrere som likemann og bedømmes av likemann», i *Arkitektur i Norge Årbok 2012*; 64-75, og Birgitte Saugé: *Arkitekturtegning og kontekst. Arkitektkonkurransen om Norges Rederforbunds kontorbygning, 1930 (doktorgradsavhandling, Bergen: Universitetet i Bergen, 2003)*.
- ² *Den Constitutionelle* nr. 269 (1841), 2,3,4, nr. 270 (1841), 2 og nr. 292 (1841), 2–3.
- ³ *Indstilling fra den specielle Committee angaaende Bevilgning til Opførelse af en Storthingsbygning, - m. v. dateret 28de August 1854, ved Ludvig Kristensen Daa og Peder Strand Rygh*.
- ⁴ *Øvrige medlemmer av kommisjonen var byskriver J.H. Rye, professor J.S. Welhaven, oberstløytnant H.N.S. Wergeland og kjøpmann Thor Olsen*.
- ⁵ *Den norske regjering v/ Otto Vincent Lange: «Den Norske Regjerings underdanigste Indstilling af 5te Marts 1856, som ved kongelig Resolution af 26de s. M. naadigst er bifaldt»*
- ⁶ *Juryen: Betænkning, afgiven af den ved Kongelig Resolution af 13de Juli 1855 nedsatte Commission til Bedømmelse af Tegningerne m. m. til en Storthingsbygning*.
- ⁷ *Stortingsdebatten 15. og 17. august 1857, Storthingstidende nr. 309–314, 1857*.
- ⁸ *Årsberetningen for 1879. Den norske Ingeniør- og Arkitektforenings Organ, nr. 2 (1880), 5*.
- ⁹ *Brev 7.2. 1949. Stortingsarkivet*.

New Parliament House &c—
Christiana, Norway.

The Authors of the design submitted
under the motto

CONCORDIA.

are
Mr. Andrew Fairman
Architect
9 Adam Street
A delphi London.

And Messrs Smith and Thurston
Architects
9 Southampton Street
Bloomsbury Square
London.

London. 23^d Octobr 1856.

I henhold til reglene ble ikke konkurranseplansjene signert. Opplysninger om arkitekten ble lagt i en lukket konvolutt. Bildet viser opplysningene til utkastet «Concordia» fra 1856. Riksarkivet, Finansdepartementets ekspedisjonskontors arkiv. Foto: stortingsarkivet.

Malerisk fremstilling av Schirmer og von Hannos vinnerutkast Vaterpas, utført av Wilhelm von Hanno, 1857. Nasjonalmuseet NMK.2011.0012.003.

928
3/5-49

Arkitektkonkurranse

Det norske Storting innbyr herved norske arkitekter til å delta i arkitektkonkurranse om utnyttelsen av og tilbygg til den nåværende Stortingsbygning. Program med bilag utleveres fra mandag 7. mars 1949 hos Riksarkitekten, Karl Johansgt. 14, Oslo, mot et depositum av kr. 10.—, hvorfor gis kvittering. Til utenbysboende arkitekt vil materialet bli sendt etter forhåndsinnsendelse av kr. 10.—. Beløpet leveres tilbake mot kvitteringen ved innlevering av utkast eller programmaterialet innen leveringsfristens utløp.

Offentliggjøring av utlysning av arkitektkonkurransen i Dagbladet 3. mars 1949. Stortingsarkivet.

MORGENAVISEN TIRSDAG 17. JANUAR 1950 3

Brun.

ARKITEKTKONKURRANSE STORTINGSBYGNINGEN

Utstilling av innkomne utkast.

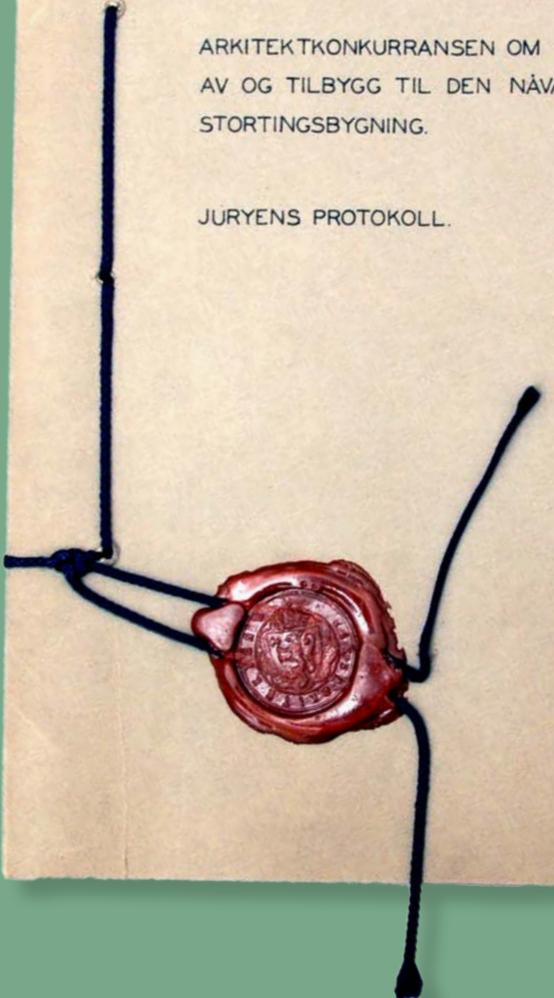
Tegningene utstilles i Kunstindustrimuseets foredragsal (Permanenten), i tiden fra og med tirsdag 17. januar til og med tirsdag 24. januar, alle dager fra kl. 12 til 15 og kl. 18 til 20.

Gratis adgang.

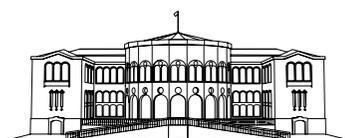
Annonse for utstillingen i Kunstindustrimuseet i Oslo av de innkomne konkurranseutkastene i Morgenavisen 17. januar 1950. Stortingsarkivet.

ARKITEKTKONKURRANSEN OM UTNYTTELSEN
AV OG TILBYGG TIL DEN NÅVÆRENDE
STORTINGSBYGNING.

JURYENS PROTOKOLL.

Juryens signerte protokoll fra arkitektkonkurransen om utnyttelsen av og tilbygg til den nåværende stortingsbygning, arrangert i 1949. Stortingsarkivet.

Bilde forside: Langlets tegning av stortingsbygningen. Riksantikvaren. Foto: Arkivverket.

Bilde bakside: Holters nybygg i Akersgata. Foto: Stortinget/Teigens fotoatelier.

Redaksjon: Berit Johanne Henjum, Åse Garten Galtrud og Tanja Wahl.

Trykk og layout: Stortingets grafiske seksjon

ISBN: 978-82-8196-115-9

© 2016

